

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ”

ГАНДЗІЛЕВСЬКА ГАЛИНА БОРИСІВНА

УДК [159.922.6:159.922.4:316.6]=054.72(477)

**ПСИХОЛОГІЯ ЖИТТЄВИХ СЦЕНАРІЇВ
У АКМЕПЕРІОДІ УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук

Острого – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія», Міністерство освіти і науки України

Науковий консультант: доктор психологічних наук, професор
Пасічник Ігор Демидович,
Національний університет
«Острозька академія», ректор

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Карпенко Зіновія Степанівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
кафедра соціальної психології
та психології розвитку, професор;

доктор психологічних наук, професор
Радчук Галина Кіндратівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
кафедра практичної психології, завідувач;

доктор психологічних наук, професор
Ямницький Вадим Маркович,
Рівненський державний гуманітарний університет,
кафедра практичної психології та психотерапії,
завідувач

Захист відбудеться «11» жовтня 2018 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 48.125.03 у Національному університеті «Острозька академія» за адресою: вул. Семінарська, 2, м. Острог, Рівненська обл., 35800

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.oa.edu.ua та в науковій бібліотеці Національного університету «Острозька академія» за адресою: вул. Семінарська, 2, м. Острог, Рівненська обл., 35800

Автореферат розісланий «10» вересня 2018 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат психологічних наук, доцент

І. В. Ковальчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Нестабільна політична, соціально-економічна ситуація в Україні, активна міжнародна академічна та професійна мобільність сучасних українців викликають підвищений інтерес психолого-педагогічної науки до проблеми соціокультурної адаптації та акмереалізації емігрантів. П'ята хвиля еміграції нині набирає обертів. Чисельність українців, які проживають в інших країнах, невпинно зростає. Відтак виникає проблема збереження їхньої етнонаціональної ідентичності у процесі акмеологізації за межами країни. Враховуючи те, що пристосування до інокультурного середовища супроводжується втратою психологічних ресурсів, актуалізується потреба у вивченні чинників процесу відновлення і примноження їх у розрізі розгортання життєвого сценарію, який у стресовій ситуації створює відчуття впевненості та безпеки щодо майбутнього. Розуміння конструктивного й деструктивного потенціалів життєвого сценарію може скерувати психологів на нові дослідження в напрямі акмеологізації представників зовнішньої та внутрішньої міграції й надання їм ефективної психолого-акмеологічної допомоги у складних життєвих ситуаціях.

На сьогодні вивчення проблеми життєвих сценаріїв в Україні активно розвивається. Життєвий сценарій сучасні вітчизняні дослідники вивчають у контексті родових сценаріїв (Л. Гридковець та ін.) та рольової самореалізації (П. Горностаї), статевих і гендерних особливостей (Т. Камбалова, Н. Клименко та ін.); у полі наукового інтересу є мотиваційні чинники творення життєвого сценарію особистості (Л. Карагодіна та ін.), репрезентація життєвих ролей у свідомості особистості (А. Одінцова та ін.), умови проектування життєвого сценарію (П. Жебелева та ін.), особливості формування життєвих планів та усвідомлення життєвих сценаріїв у юнацькому віці (Т. Костіна, М. Гладкевич та ін.) тощо. Варто зазначити, що на відміну від трактування цього феномена представниками західної психології, зокрема, засновником концепції транзактного аналізу Е. Берном та його послідовниками, які роблять акцент на пріоритетності несвідомого в плануванні життя, у сучасній вітчизняній психології сконцентровано увагу переважно на свідомому життєконструюванні. У зв'язку з цим центральними психологічними проблемами, які цікавлять сучасних українських науковців, є пошуки ефективних методів процесу усвідомлення індивідом свого життя (І. Березко, І. Давиденко, П. Жебелева, В. Жигирєєва, О. Колобовнікова, Т. Костіна, О. Матвієнко та ін.), вибір життєвих стратегій для його творчого, аксіологічного, саногенного та екологічного проектування (З. Карпенко, С. Максименко, І. Маноха, Н. Михальчук, І. Пасічник, Г. Радчук, Т. Титаренко, В. Ямницький

та ін.). У полі наукового інтересу – технології оптимізації соціально-психологічних практик моделювання й розбудови життєвого шляху (П. Горностай, О. Климишин, В. Климчук, В. Панок, М. Смульсон, Т. Титаренко, Н. Чепелева, В. Чернобровкіна та ін.), зокрема, розуміння та інтерпретації життєвого досвіду особистісного зростання засобами нарративізації у віковому діапазоні (В. Андрієвська, І. Березко, І. Гудінова, С. Гуцол, О. Зазимко, О. Зарецька, І. Лебединська, З. Карпенко, М. Смульсон, Т. Титаренко, Н. Чепелева, О. Шиловська, Л. Яковенко та ін.), репрезентації суб'єктивної картини світу та сенсу життя в нарративах (Я. Григор'єва, О. Марута, В. Черноіваненко та ін.). Водночас розв'язують питання, пов'язані зі стратегіями проектування життєвого шляху та організацією життєвого простору й досвіду (Ю. Гончаренко, О. Гріньова, І. Кукуленко-Лук'янець, О. Клименко, С. Крутько, О. Матвієнко, О. Полунін, М. Семиліт, Н. Фалько, Ю. Швалб, Я. Ягнюк та ін.); вивчають проблему прийняття життєвих рішень особистістю (О. Санніков та ін.) та життєвих альтернатив (О. Михайлова та ін.), зокрема, переживання життєвого вибору, кризи середнього віку (О. Блюм, О. Бретман, Л. Дікіна, Г. Радчук, В. Чернобровкіна та ін.), екстремальної ситуації (М. Томчук та ін.), розвиток і реалізація духовного (Н. Жигайло, М. Савчин, В. Юрченко та ін.), життєтворчого потенціалу особистості (Л. Левіт, Н. Михальчук, С. Яланська та ін.) залежно від Я-концепції (Р. Каламаж, Г. Католик та ін.).

Однак попри наявний інтерес психології до феномена життєвого сценарію, бракує досліджень, присвячених вивченню особливостей його реалізації в акмеперіоді, найбільш сензитивному для продуктивної реалізації життєвої програми особистості (В. Гладкова, У. Гуменюк, С. Пожарський, І. Шестопад, В. Ямницький та ін.). Зв'язок розвитку й реалізації життєвого потенціалу людини з досягненням нею благополуччя (Л. Левіт) підсилює актуальність дослідження шляхів оптимізації процесу, спрямованого на досягнення вершин особистісного, професійного, соціального й духовного самовдосконалення (акмеологізації (Т. Молодиченко)).

Проблеми акмеологізації особистості в Україні здебільшого висвітлюють у педагогічних дослідженнях. Водночас варто відзначити й результати психолого-педагогічних напрацювань, де успішність акмерозвитку та акмереалізації особистості вивчають у контексті її готовності до вікових змін (О. Лазорко та ін.), життєтворчої активності в дорослому віці (Ю. Михальська, Т. Молодиченко, І. Шестопад, В. Ямницький та ін.), наявності чи відсутності психологічних бар'єрів творчого потенціалу особистості (У. Гуменюк, Н. Кузьміна, С. Максимова, Л. Міщиха та ін.). Поодинокі психологічні дослідження акмеперіоду вимагають нового погляду на процес досягнення вершинного розвитку особистості, зокрема у вимірі життєвих сценаріїв українських емігрантів.

У полі вітчизняних наукових зацікавлень останнього десятиліття чільне місце посідають крос-культурні дослідження (С. Федько та ін.), проблеми міжкультурної адаптації, зокрема, мовленнєва адаптація (І. Тарасюк та ін.), мовленнєва компетентність і мовленнєвий досвід (М. Орап та ін.), поведінка в інокультурному середовищі (О. Іванченко та ін.), трансформаційні процеси (А. Борисова та ін.), копінг-поведінка (Н. Родіна та ін.) тощо; актуальними є проблеми трудових мігрантів та їхніх дітей (О. Блинова, І. Крупнік та ін.), стратегії життєвої успішності внутрішньо переміщених осіб (І. Боровинська та ін.), чинники адаптації, зокрема, роль життєстійкості в цьому процесі (В. Панченко, Т. Ларіна та ін.). Зростає інтерес і до становлення психологічної думки в українській діаспорі ХХ століття (А. Маслюк та ін.) тощо.

Однак нерозв'язаними залишаються питання успішної акмеологізації українських емігрантів в інокультурному середовищі. Це, своєю чергою, підсилює потребу у виокремленні узагальнювального поняття життєвого сценарію в умовах акмерозвитку особистості, концептуалізації проблеми його реалізації в акмеперіоді емігрантів з урахуванням дискусійних поглядів щодо ролі різних вікових особливостей психіки індивіда в його життєплануванні та акмереалізації крізь призму пристосування до змінених обставин. Недостатнє теоретичне та емпіричне вивчення окресленої проблеми свідчить про актуальність і практичну потребу в її системному дослідженні, що й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження – *«Психологія життєвих сценаріїв у акмеперіоді українських емігрантів»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія» «Теоретико-експериментальне дослідження особистості українського інтелігента» (державний реєстраційний номер 0115U002774). Тему дисертації затверджено вченою радою Національного університету «Острозька академія» (протокол № 5 від 27 листопада 2014 року).

Мета дослідження – розробити прогностичну модель акмеологічного потенціалу життєвого сценарію особистості та емпірично дослідити психологічні особливості його реалізації в акмеперіоді українських емігрантів крізь призму соціокультурної адаптації.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що життєвий сценарій у акмеперіоді українського емігранта, як когнітивно-емоційне новоутворення ідентифікації, прогнозує поведінкові стратегії внутрішньої моделі власного Я на рівнях соціокультурної адаптації, самореалізації та акмеологізації, виражає життєву позицію, включає акмебар'єри та акмепотенціал.

Відповідно до мети, предмета й гіпотези визначено такі **завдання дослідження**:

1) проаналізувати поняття «життєвий сценарій» у загальнонауковому та психолого-акмеологічному дискурсі для розуміння його феноменологічних ознак;

2) із метою конструювання прогностичної моделі акмеологічного потенціалу життєвого сценарію особистості та архітектоніки його відновлення в умовах еміграції виділити бар'єри й ресурси розгортання та реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів у акмеперіоді;

3) розробити акмеологічну модель реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів залежно від виду міграції та, відповідно, емпірично перевірити його функційні можливості в умовах вимушеної міграції внутрішньо переміщених осіб;

4) дослідити акмебар'єри життєвих сценаріїв транс-мігрантів на шляху успішної соціокультурної адаптації та акмеологічний потенціал життєвих сценаріїв українських емігрантів, що виїхали на постійне місце проживання, порівняно з представниками творчої еміграції та не-емігрантами;

5) здійснити історико-психологічні реконструкції життєвих сценаріїв у акмеперіоді лідерів літературних об'єднань другої та третьої хвиль еміграції для конструювання їхніх акмеограм, виділення умов, чинників та засобів організації ними акмеологічного простору;

6) на підставі проведених досліджень обґрунтувати наративізацію як провідний механізм індивідуалізації та, відповідно, акмеологізації в контексті резилієнсу українських письменників-емігрантів в історичному вимірі;

7) розробити акмеологічний тренінг та Щоденник психологічної самопомогі для мігранта як форми психолого-акмеологічного супроводу українських емігрантів.

Об'єкт дослідження – життєвий сценарій особистості в умовах соціокультурної адаптації.

Предметом дослідження є механізми, чинники, умови та засоби відновлення й розвитку акмеологічного потенціалу життєвих сценаріїв українських емігрантів.

Теоретико-методологічна основа дослідження. *Загальнофілософськими методологічними засадами* дослідження концепту життєвого сценарію в акмеперіоді українського емігранта є принципи детермінізму, генетичної лінії розвитку, антропоцентризму та активності свідомості, що виходять із положень гуманістичної філософії та психології (Ш. Бюллер, А. Маслоу, Ф. Перлз, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм та ін.), сконцентрованих на індивідуальності та унікальності процесу життєздійснення. *Загальнонауковими методологічними основами* дослідження є: 1) соціокультурний (І. Гофман, Г. Мід, П. Горностай та ін.), системний та структурно-функційний підходи (Л. Виготський, Д. Ельконін, Г. Костюк, С. Максименко, І. Пасічник та ін.). На рівні *конкретно-*

наукової методології істотну роль у створенні концепції акмереалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів відіграв інтегративний підхід (С. Гроф, В. Козлов, О. Орлов, Т. Титаренко, Н. Чепелева, В. Ямницький та ін.), який виражає парадигму постнекласичного раціоналізму (З. Карпенко, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.) та інтегрує положення глибинної психології (психоаналіз З. Фрейда, аналітична психологія К. Юнга, індивідуальна психологія А. Адлера, транзактний аналіз Е. Берна), суб'єктно-діяльнісного (К. Абульханова-Славська, Є. Головаха, Т. Титаренко та ін.), системно-генетичного (Л. Виготський, С. Максименко, І. Пасічник, М. Рекурчак та ін.), аксіологічного (З. Карпенко, Г. Радчук та ін.) та акмеологічного підходів (Б. Анан'єв, О. Бодальов, М. Рибников, Н. Кузьміна, І. Степанов, С. Степанов та ін.). Засадничими в дослідженні є теоретико-прикладні положення акмеологічної (У. Гуменюк, Т. Титаренко, Н. Кузьміна, М. Хვაгова, В. Ямницький та ін.), аксіологічної (З. Карпенко, Г. Радчук та ін.), герменевтичної (Н. Чепелева та ін.), наративної (М. Смульсон, З. Карпенко, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.), когнітивної психології (У. Гуменюк, Л. Засекина, Р. Каламаж, М. Орап, Д. Янг та ін.), гештальт-психології та психодрами (О. Григор'єва, П. Горностай, О. Колобовнікова, М. Ляхова, Я. Морено, Ф. Перлз, І. Погодін, А. Полетаєва та ін.), студії про життєві кризи особистості (Р. Ахмеров, Ф. Василюк, Т. Титаренко та ін.), акультурацію, психологічний, соціокультурний імунітет і ментальні особливості соціокультурної адаптації емігрантів (О. Блинова, С. Васьківська, Є. Глива, Д. Беррі, Н. Лебедева, О. Ліщинська, О. Кульчицький, Д. Марсія, К. Оберг, М. Павлишин, Б. Цимбалістий та ін.).

Методи дослідження. Діагностичний інструментарій праці ґрунтований на стандартних методах *теоретичного* (аналіз, синтез, моделювання, порівняння, систематизація) та *емпіричного* дослідження конструктивів життєвого сценарію, спрямованих на виокремлення деструктивних сценарних установок українських емігрантів, сформованих під впливом заборон і драйверів батьків у дитячому віці (опитувальник ранніх дитячих рішень С. Максимової, що є модифікованим варіантом методики В. Петровського «Дитячі думки» (адаптований українською мовою (Г. Гандзілевська, У. Нікітчук)); оцінці складових готовності до змін, які мають значення у формуванні адаптаційного ресурсу особистості (опитувальник «Особистісна готовність до змін», розроблений Ролніком, Хезером, Голдом і Халом в адаптації Н. Бажанової та Г. Бардієр); вивченні емоційного комфорту особистості (шкала суб'єктивного благополуччя (Г. Перуе-Бадю; адаптація М. Соколової); виявленні рівня й типу адаптації емігрантів до інокультурного середовища, з урахуванням специфіки їхнього минулого досвіду (опитувальник адаптації особистості до нового соціокультурного середовища (за Л. Янковським); вивченні

переживань індивідом онтологічної значущості життя – центрального ресурсу акмепотенціалу життєвого сценарію (тест смисложиттєвих орієнтацій (Д. Леонт'єв), що є адаптованою версією тесту «Ціль у житті» Дж. Крамбо й Л. Махоліка); дослідженні психологічної позиції особистості (методика Дж. Пауелла «Повнота життя»); виділенні міри реалізації домінувальних інстинктів та провідних архетипів (опитувальник В. Гарбузова, самовизначення архетипу (К. Пірсон і М. Марк), рівня резилієнсу емігрантів (опитувальник щодо самооцінки життєстійкості (модифікація опитувальника Фольверга на контактність Т. Ларіної). Для психологічної реконструкції динаміки реалізації життєвого сценарію акмеособистості без її безпосередньої участі в дослідженні діагностичний інструментарій містить *методи описової психології*, зокрема: психолого-біографічний та сценарний аналіз біографій видатних українських письменників-емігрантів, герменевтичний, нарративний, контент- та інтент-аналізи їхніх творчих продуктів. Для математико-статистичної обробки емпіричних даних використовували кореляційний, дисперсійний, факторний, регресійний аналізи, t-критерій Ст'юдента.

Емпірична база дослідження. Дослідження проводилося упродовж 2009–2018 років на базі Національного університету «Острозька академія», зокрема, в Інституті досліджень української діаспори, Науковому Центрі «Інститут практичної психології та психотерапії», на кафедрі психології та педагогіки, в Острозькій дитячій школі мистецтв, у готелі «Clasic Group» (Польща), у соціальній мережі Facebook у спільнотах українського зарубіжжя. Загальна емпірична вибірка дослідження включила 264 особи, які ідентифікують себе з національністю «українець». 3-поміж них 103 транс-мігранти (82 жінки, 21 чоловік) – представники трудової міграції; студенти та викладачі – учасники міжнародних обмінних програм – представники *тимчасової еміграції*; 73 емігранти (3-поміж них 52 жінки та 21 чоловік), що виїхали на *постійне* місце проживання, 50 із них займаються творчою діяльністю (18 – письменницькою, 14 – науковою, 18 – мистецькою); 28 внутрішньо переміщених осіб (*вимушена міграція*), які змушені були залишити місце бойових дій; 60 не-емігрантів творчих професій (10 чоловіків і 50 жінок), із них 17 – ті, які займаються літературною діяльністю, 22 – науковою, 21 – мистецькою. Вік емігрантів хронологічно охоплює межі від 20 до 80 років. На час еміграції всім респондентам виповнилося 20 років, що свідчить про сформованість життєвого сценарію (за Е. Берном). Вибірка охопила представників українського зарубіжжя Австралії, США, Канади, Великобританії, Болгарії, Іспанії, Італії, Німеччини, Франції, Швеції, Швейцарії, Польщі, Китаю, Чехії, Словаччини, Фінляндії, Португалії, Бельгії, Нідерландів, Австрії, Норвегії, Данії, Мозамбіку, країн Східної Азії та ін. Для історико-психологічної

реконструкції та психолого-біографічного аналізу життєвого шляху було виокремлено п'ять лідерів і п'ять представників літературних об'єднань другої та третьої хвилі еміграції (*вимушена зовнішня міграція*). Наративний аналіз охопив 19 творів сучасних письменників і представників другої і третьої хвилі еміграції.

Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечена методологічним обґрунтуванням теоретичних положень, кількісно-якісним аналізом емпіричного матеріалу, репрезентативністю вибірки, застосуванням методів математичної статистики.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*: проаналізовано основні концептуальні підходи у вивченні життєвого сценарію в психолого-акмеологічному дискурсі; запропоновано прогностичну модель акмеологічного потенціалу життєвого сценарію особистості, що виражає архітектоніку його відновлення в умовах еміграції, та акмеологічну модель реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів залежно від типу міграції; з'ясовано сутність понять «життєвий сценарій в акмеперіоді», «акмереалізація життєвого сценарію», «акмепотенціал життєвого сценарію» та емпірично досліджено його конструкти у вимірі функцій/гіперфункцій психологічного імунітету; теоретично та емпірично визначено особливості акмереалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів залежно від типу міграції; розроблено класифікацію стратегій адаптації відповідно до модальності контакту мігранта з навколишнім середовищем; виявлено наявність кореляційних зв'язків між показниками акмеологічного розвитку, акмеологічної реалізації, акмеологічного потенціалу мігрантів і сценарними установками; розкрито відмінності в акмереалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів порівняно з представниками творчої еміграції та не-емігрантами; розроблено і апробовано комплекс діагностично-коригувальних технологій психолого-акмеологічного супроводу українських емігрантів;

удосконалено: розуміння хронологічних меж і змісту акмеперіоду особистості; шляхи й методи дослідження психологічних бар'єрів українських емігрантів у соціокультурній адаптації; теоретичні положення про роль української діаспори та літературних об'єднань у збереженні культурного та формуванні акмеологічного простору;

набули подальшого розвитку: науково-психологічні підходи до аналізу умов та стратегій акмеологізації; інтегративні підходи у психотерапевтичній теорії та практиці; положення про можливості нарративізації у процесі індивідуалізації; дослідження досягнень українських емігрантів, зокрема лідерів другої та третьої хвилі еміграції.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в *теоретико-методологічному обґрунтуванні застосування* системно-інтегративного

підходу до визначення змісту поняття «життєвий сценарій» у психолого-акмеологічному дискурсі, що дало змогу з'ясувати його сутність, конструкти і функції в акмеперіоді; у *розкритті* концептуальних основ психології реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів крізь призму психологічного імунітету. *Збагачено* уявлення про акмебар'єри та акмересурси життєвого сценарію як системи конструктів, яка забезпечує адаптацію, самореалізацію й акмеологізацію емігранта. *Закладено* теоретичні основи дослідження акмереалізації життєвого сценарію емігранта в системі взаємин соціокультурного простору.

Практичне значення. Основні положення й висновки дисертації дали змогу концептуально збагатити навчальні програми з психології розвитку, вікової та педагогічної психології, загальної психології, історії психології, соціальної психології, етнопсихології. Сформульовані теоретичні уявлення про життєві сценарії стали основою для моделювання та створення тренінгових програм психолого-акмеологічного супроводу, психосоціальної підтримки українських емігрантів і внутрішньо переміщених осіб.

Результати дисертаційної праці *були враховані* у діяльності департаменту інформаційної політики Адміністрації Президента України при розробленні відповідних проектів із питань формування та реалізації державної інформаційної політики держави, забезпечення реагування на новітні соціально-політичні виклики сьогодення, зокрема, реінтеграції внутрішньо переміщених осіб (довідка про впровадження № 11-06/200 від 11.06.2018 р.). Теоретичні та емпіричні результати дисертації було *впроваджено* під час діяльності Інституту дослідження української діаспори Національного університету «Острозька академія», викладанні навчальних дисциплін «Українська закордонна історіографія», «Закордонне українство» (довідка про впровадження № 179.1/18 від 7.06.2018 р.), «Педевтологія», «Артерапія», «Масмедіа в освіті» у Варшавському університеті природничих наук (довідка про впровадження № 169 від 26.04.2018 р.), «Етнопсихологія», «Вікова психологія», «Психологічна діагностика та корекція» у Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка (довідка про впровадження № 05-16/93 від 03.05.2018 р.), Рівненському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 01-16/549 від 17.05.2018 р.), «Психологія», «Психологія вищої школи», «Психолого-педагогічне дослідження особистості» у Національному університеті водного господарства та природокористування (довідка про впровадження № 011/14 від 24.05.2018 р.), «Етнопсихологія», «Соціальна психологія» у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (довідка про впровадження № 677-33/03 від 23.05.

2018 р.), «Етнічна психологія», «Соціальна психологія» у комунальному вищому навчальному закладі «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (довідка про впровадження № 01-11/561 від 24.05.2018 р.), «Психологія зрілості з акмеологією», «Психологія особистості» у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (довідка про впровадження № 17/17-1456 від 30.05.2018 р.), у наукову частину проекту Благодійного фонду імені Івана та Юрія Лип «Дороги пам'яті» у вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (довідка про впровадження № 45-15/38 від 25.05.2018 р.), на уроках української літератури в загальноосвітніх закладах м. Острог (довідка про впровадження виконкому Острозької міської ради Рівненської області відділу освіти № 01-21/104 від 14.05.2018 р.), м. Нетішин (довідка про впровадження управління освіти виконавчого комітету Нетішинської міської ради № 03/300 від 30.05.2018 р.) та Полонської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 2 (довідка про впровадження № 01-27/108 від 30.05.2018 р.).

Науково-прикладні розробки *знайшли застосування* в різних сферах практики, зокрема під час реалізації завдань практичної лабораторії «Психосоціальна підтримка та реабілітація постраждалих унаслідок бойових дій», сертифікатних програм з практичної психології, «Мистецтво самопрезентації», «Корекція життєвих сценаріїв методами психодрами і казкотерапії, тематичних навчальних тренінгів, психологічних консультацій (Науковий Центр «Інститут практичної психології та психотерапії» Національного університету «Острозька академія» (довідка про впровадження № 147 від 16.05.2018 р.), у репрезентації низки авторських майстер-класів, під час підготовки студентів спеціальності «Психодіагностика і психокорекція життєвих сценаріїв методом казкотерапії в гештальт-підході (Київський Гештальт Університет (довідка про впровадження № 54 від 22.01.2018 р.), в інформаційній підтримці українських емігрантів, які проживають у Варшавському готелі «Clasic Group» (довідка про впровадження № 21 від 25.04.2018 р.), психологічній допомозі в реінтеграції внутрішньо переміщених осіб України громадською організацією «КРИМСОС» (довідка про впровадження № 195 від 21.05.2018), громадською організацією «Центр спільного розвитку «Дієва громада» (довідка про впровадження № 21 від 10.02.2018 р.), Лікувально-профілактичним закладом «Волинський обласний госпіталь ветеранів війни» (довідка про впровадження № 33-1 від 29.05.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Розроблені автором наукові положення та одержані емпіричні дані є самостійним внеском у дослідження

проблеми психології життєвих сценаріїв українських емігрантів. У статті «Психологічні особливості формування життєвих сценаріїв острозьких письменників-емігрантів», опублікованій у співавторстві з І. Пасічником, дисертантом обґрунтовано прогностичну модель життєвого сценарію та здійснено відповідно до неї психологічний аналіз метафоричних наративів острозьких письменників-емігрантів; у статті «Psychological immunity of Ukrainian migrants depending on childhood scenariosets», написаній у співавторстві з І. Пасічником та У. Нікітчук, автору належить теоретичне й емпіричне дослідження сценарних установок як психологічного імунітету внутрішньо переміщених осіб; у статтях «Можливості застосування психодрами у навчальному процесі ВНЗ під час вивчення іноземної мови», «The Concept of National Identity and its Preservation in the Literary Works of Ukrainian Writers of Australian Diaspora», «The peculiarities of national identity of australian ukrainians in the works of L. Bohuslavets», «Psychodrama as a Means of Teaching Gifted Children English Language as a Second One», написаних у співавторстві з Т. Ширяєвою, дисертанту належить обґрунтування можливостей методу психодрами в різних сферах самореалізації та дослідження умов збереження національної ідентичності письменниками-емігрантами; у статтях «Розвиток самоцінності особистості, що переживає кризу середини життя, засобами психодрами», «Некоторые аспекты психодраматической работы с клиентами, переживающими кризис среднего возраста: внутренний критик и самооценность», опублікованих у співавторстві з М. Левандовською, дисертантом проаналізовано поняття «самоцінність особистості» та «внутрішній критик» у контексті переживання кризи середнього віку особистості; у статті «Psychological assistance of the personality in the period of mid-age crisis by means of psychodrama», опублікованій у співавторстві з М. Левандовською та Т. Ширяєвою, дисертанту належить характеристика засобів психодрами для конструктивного виходу з кризи середнього віку особистості; у статті «Роль сімейних міфів у формуванні патріотично зорієнтованого життєвого сценарію», опублікованій у співавторстві з Я. Шермер, автору належить визначення поняття патріотично зорієнтованого життєвого сценарію та обґрунтування ролі сімейних міфів у процесі його формування; у статті «Роль сценарних установок у процесі соціокультурної адаптації українських емігрантів», написаній у співавторстві з В. Поліщук, дисертанту належить теоретичний аналіз сценарних установок як ресурсних і деструктивних чинників соціокультурної адаптації; у статті «Психологічне осмислення життєвого шляху Гальшки Острозької в поемі Світлани Луцкової «Плач за рожевою птахою», опублікованій у співавторстві з А. Хеленюк, дисертанту належить психологічна інтерпретація поеми Світлани Луцкової «Плач за

рожевою птахою» для психологічної реконструкції життєвого сценарію письменниці.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися на засіданнях кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія» (2009–2018 рр.), на наукових і науково-прикладних зібраннях, зокрема:

Міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, семінарах: I, II наукових конференціях «Сучасні дослідження когнітивної психології» (Острог, 19 лютого 2009 року; 28 травня 2010 року), інтернет конференціях «Сучасні дослідження когнітивної психології» (23 березня – 24 червня 2012; 15 травня – 15 червня 2014 року); науково-практичній конференції «Наука і духовність у системі сучасного управління» (м. Львів, 2012 року), VI, VII наукових конференціях «Українська діаспора: проблеми дослідження» (м. Острог, 25–26 вересня 2014 року; 27–28 вересня 2016 року), VII науково-практичній конференції «Проблеми емпіричних досліджень у психології» (Київ, 19–21 грудня 2014 року), «Духовність у становленні та розвитку особистості» (Чернівці, 14–15 травня 2015 року), «Досвід України та країн Європейського Союзу у вирішенні актуальних проблем психології в сучасних соціально-політичних умовах» (Київ, 11 грудня 2015 року), «Pedagogy of 21st century: teaching in the world» (Будапешт, 21 листопада 2015 року), «Pedagogy of 21st century: teaching in the world» (Будапешт, 31 травня 2015 року), «Лабіринти реальності» (Монреаль – Рубіжне – Сєверодонецьк – Харків – Київ – Житомир – Баку – Ніш – Зелена Гура, 30–31 жовтня 2016 року), «Особистість. Стосунки. Розвиток. Міждисциплінарний аспект», присвячений Дню захисту дітей (Львів, 3–5 червня 2016 року), семінарі «Релігійне життя на Холмщині і Підляшші: сторінки історії та сучасність» (Люблін, 7–8 червня 2017 року), «Сенс юності і молодості в пошуку не (можливих) стратегій освіти і виховання молоді в умовах постсучасності» (Варшава, 25 квітня 2018 року), «Особистість і суспільство: методологія і практика сучасної психології» (Луцьк, 15 травня 2018 року), «Happiness. Concepts – symbols – visualizations» (Варшава, 5–6 червня 2018 року), «Społeczności lokalne wobec wyzwań współczesności – samorządność i inicjatywy oddolne a globalizacja» (Варшава, 8 червня 2018 року);

Всеукраїнських конференціях: психологічному конгресі, присвяченому 110-й річниці від дня народження Г. С. Костюка (м. Київ, 19–20 квітня 2010 року), науковій конференції «Сучасні дослідження когнітивної психології» (Острог, 15 травня 2013 року), III науково-практичній конференції «Психологічна допомога особистості: сучасний стан та перспективи розвитку» (Рівне, 14–15 листопада 2014 року), II конференції «Прикладна психологія в жанрі казок» (Київ, 12 грудня 2014 року), III конференції з

прикладної психології в жанрі казок «На хуторі казкотерапії» (Київ, 11–13 грудня 2015 року), IV фестивалі психодрами (Київ, 12–14 жовтня 2015 року), науково-практичній конференції з міжнародною участю «Реабілітація осіб з адиктивною поведінкою на основі християнської психології» (Острог, 21 листопада 2014 року), V науково-практичній конференції, присвяченій року митрополита Андрея Шептицького «Філософсько-психологічні аспекти духовності: соціально-економічні трансформації та відродження національної гідності» (Львів, 20 квітня 2015 року), II науково-практичній конференції «Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи» (Полтава, 17 травня 2017 року);

Регіональних і міжуніверситетських наукових конференціях: XIV–XVIII, XX–XXIII науково-викладацьких конференціях Національного університету «Острозька академія» «Дні науки» (Острог, 19–20 березня 2008 року, 23–24 березня 2010 року, 23–24 березня 2011 року, березень 2013 року, березень 2014 року, 16–25 березня 2015 року, 19–21 квітня 2016 року, 27–30 березня 2017 року, 27–30 березня 2018 року), Рівненському обласному науково-практичному семінарі для вчителів недільних шкіл (14 листопада 2015 року).

Кандидатську дисертацію за темою «Психологічна самореалізація молодшого школяра засобами мистецтва» зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія захистила у спеціалізованій вченій раді Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (2008 р.).

Положення та висновки кандидатської дисертації в докторській дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дисертації викладено в 45 друкованих працях: в 1 одноосібній монографії; 2 навчально-методичних посібниках; 30 статтях, з яких 21 стаття – у наукових фахових виданнях, включених до списку МОН України; 6 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних; 12 тезах доповідей на конференціях та 3 статтях в інших наукових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (670 найменувань, із них 49 – іноземними мовами), трьох додатків на 32 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 480 сторінок, із них – 360 сторінок основний обсяг. Робота містить 42 таблиці (на 32 сторінках) й 46 рисунків (на 27 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, його теоретико-методологічні засади, перераховано використані наукові методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичну та практичну значущість праці, подано відомості про апробацію та впровадження її результатів, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – «**Теоретико-методологічні засади дослідження проблематики життєвих сценаріїв українських емігрантів**» – проаналізовано провідні теоретико-методологічні підходи до розуміння феноменологічних ознак життєвого сценарію у психолого-акмеологічному дискурсі, визначено його структурно-змістові особливості, виокремлено бар'єри та ресурси розгортання й реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів.

У межах гуманістичної філософії та психології концепт життєвого сценарію діалектично охарактеризовано як буття людини, розгорнуте в просторі й часі відповідно до певного типу культури (онтологічний принцип), та як активне творче самоздійснення особистості, стратегію і тактику саморозвитку й самореалізації (антропоцентрична парадигма). Відзначено, що життєвий сценарій залежить від характеру соціальних очікувань і репрезентується через рольовий репертуар за допомогою технік самопрезентації (соціокультурний підхід). Відповідно встановлено таку каузальну послідовність: провідний життєвий сценарій (задум, базовий план життя) – життєвий шлях (процес розгортання цього плану) – доля (результат, який залежить від волі людини, її способу мислення та рефлексії).

Системний аналіз положень глибокої психології (психоаналіз З. Фрейда, аналітична психологія К. Юнга, індивідуальна психологія А. Адлера, транзактний аналіз Е. Берна), акмеологічного та суб'єктно-діяльнісного (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, О. Бодальов, Є. Головаха, М. Рибников, Н. Кузьміна, І. Степанов, С. Степанов, Т. Титаренко та ін.), системно-генетичного (Л. Виготський, С. Максименко, І. Пасічник, М. Рекунчак та ін.) та аксіологічного (З. Карпенко, Г. Радчук та ін.), когнітивного та когнітивно-поведінкового (У. Гуменюк, Б. Дарден, Л. Засекіна, Р. Каламаж, Ж. Лейнс, С. Фіске, Д. Янг та ін.), трансгенераційного (А. Шутценбергер), трансперсонального (С. Гроф), еволюційного (Б. Уайнхолд, Д. Уайнхолд), гештальт-підходу (Ф. Перлз), особистісно-буттєвого (С. Петросьян, З. Рябкіна, В. Панок, Т. Титаренко та ін.); наративного (М. Смульсон, Н. Чепелева, Т. Титаренко та ін.) та інших підходів дав змогу простежити взаємозв'язок свідомої та позасвідомої

сфер психіки, виокремити ідею симультанності у процесі формування, розгортання та реалізації життєвого сценарію як багаторівневої, саморозгортальної, відкритої системи, що характеризується певними функціями та спрямована на результат. Детермінантами формування життєвого сценарію виділено вроджені та набуті директиви, зокрема ірраціональні вірування, родове несвідоме, колективне несвідоме (архетипи, інстинкти), лібідозні устремління, потяги, почуття неповноцінності та бажання його подолати, ситуація народження, незадоволені потреби розвитку, вікові кризи, сценарні рішення-установки, незавершений гештальт, шокова травма, інтроєктовані та набуті цінності, смисли, потреба в творчій самореалізації, соціальне очікування та ін. З'ясовано, що прамодель життєвого сценарію транслюється колективним несвідомим, що містить інстинкти, універсальні та етнічні архетипи, колективні травми, родові сценарії, міфи тощо та актуалізується в моменти інтенсивних переживань загальнолюдської долі.

У межах системного підходу *життєвий сценарій розглянуто як симультанне, діалектичне, акумулятивне розгортання генетичної програми та набутого в онтогенезі психічного когнітивно-емоційного новоутворення, що є результатом перетворення людиною первинних даних про себе та інших у стійкі стратегії самопрезентації та взаємодії*. Завдання і функції життєвого сценарію виокремлено відповідно до його трансформації від колективного несвідомого стереотипу до творчо-індивідуального задуму у вимірі психологічного імунітету. Вікові контексти досліджено крізь призму переходу сценарної установки від психологічного механізму захисту до свідомого цілепокладання. Гармонійну реалізацію унікального життєвого сценарію, збереження соціальної активності у взаємодії з оточенням забезпечують функції розпізнавання, прогнозування та управління сценарною ситуацією. Наголошено, що конструктивна частина сценарію забезпечує стан внутрішньої рівноваги у взаємодії з соціумом, а деструктивна виконує гіперфункції, зумовлюючи дезадаптивну модель поведінки.

Розмежовано поняття «розгортання» та «реалізація» життєвого сценарію. Розгортання життєвого сценарію охарактеризовано, як поступовий, поетапний процес, що забезпечує певні зміни у розвитку особистості залежно від її індивідуальності. Тоді як реалізація вказує на виконання свого призначення, перехід потенційного в реальне, тобто впровадження життєвого задуму, плану, та досягнення певної мети. *Реалізацію життєвого сценарію визначено як здійснення, втілення в життя сценарних приписів (заборон, дозволів, обов'язків) із застосуванням доступних внутрішніх та зовнішніх ресурсів*. Ефективність цього процесу обумовлена домінуванням

форми реалізації відповідно до критерію активність/ пасивність і умовами здійснення задуманого.

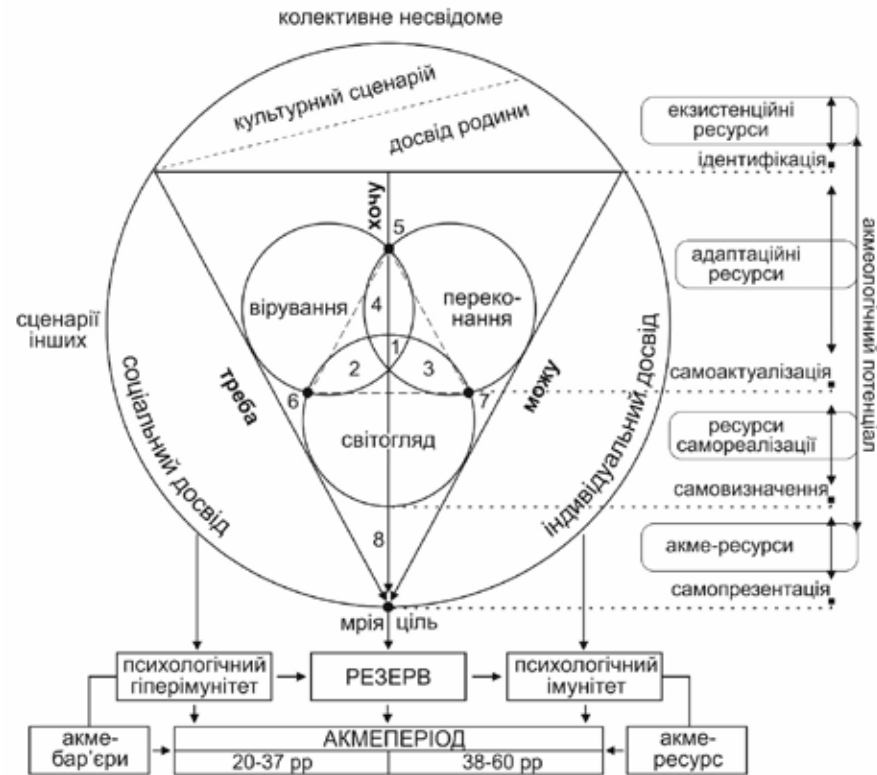
З'ясовано, що еміграція вносить зміни у сценарний простір мігранта. Міру видозміни визначає критерій відстані, часу та вимушеності (Дж. Беррі). Вимушену міграцію розглянуто як чинник, що «зриває» та ускладнює реалізацію життєвих планів; запланована еміграція виражає намір їх модернізувати. Чинником адаптації до зміненого середовища названо етнічні архетипи, які виражають здатність українських емігрантів модифікувати свій культурний сценарій згідно з настановами іншої культури (О. Вовченко, О.Кульчицький, С. Кримський та ін.). Ресурси розгортання реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів в інокультурному середовищі досліджено крізь призму активності у діяльності діаспори.

У *другому розділі – «Психолого-акмеологічне моделювання життєвих сценаріїв українських емігрантів»* – сконструйовано акмеологічну модель реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів залежно від типу міграції, як проєкцію прогностичної моделі акмеологічного потенціалу життєвого сценарію особистості, що демонструє архітектоніку його відновлення в умовах еміграції.

З'ясовано, що хронологічні межі акмереалізації потенціалу життєвих сценаріїв українських емігрантів (20–60 років) залежать від міри його сформованості (Е. Берн) та суб'єктивної готовності, зокрема психофізичного, психосоціального та когнітивного аспектів індивідуального розвитку особистості (У. Гуменюк, В. Ямницький та ін.). З'ясовано, що часовий простір життєвого сценарію в акмеперіоді емігранта включає нормативні та ситуативні кризи, переживання яких виокремлено показником непродуктивності (кате) / завершеності (акме) реалізації життєвого плану, а отже сприятливим періодом для його оновлення. Міру продуктивності реалізації життєвого сценарію, досліджуваного в контексті акмеограми, визначає сукупність життєвих досягнень, основними критеріями чого є внутрішнє задоволення та визнання успіху соціумом (Р. Ахмеров, О. Бодальов, В. Гладкова, М. Гасюк, Є. Головаха, Є. Карпенко, С. Пожарський, Т. Титаренко та ін.).

Психолого-акмеологічне моделювання життєвих сценаріїв українських емігрантів здійснено в межах *інтегративного підходу* (С. Гроф, М. Гусельцева, З. Карпенко, В. Козлов, О. Орлов, Т. Титаренко, Н. Чепелева, В. Ямницький та ін.), екстраполяція його змісту на концепцію акмереалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів дозволяє сформулювати *уявлення про життєвий сценарій в акмеперіоді як про цілісний смисловий простір, який містить досвід предків, власного народження, індивідуальну біографію та біографії значимих інших; виражає прагнення емігранта до досягнення внутрішньої гармонії у взаємодії з навколишнім середовищем*.

З'ясовано, що життєвий сценарій особистості включає інваріантні конструкти акмеологічного потенціалу (М. Хватова), та прогнозує акмеологізацію емігранта. Сценарне рішення-установка (1), яка приймається емоційно у відповідь на директиви значущих дорослих (2), проектує родинні цінності (3), репрезентує поведінкові зразки колективного несвідомого (4), розвивається в онтогенезі відповідно до власних переконань, виражає психологічну позицію (5–6, 5–7) і завершує своє формування у вимірі світоглядних орієнтирів (Рис. 1).

1 – сценарне рішення; 2 – заборони, приписи батьків; 3 – цінності значущих людей; 4 – архетипи; 5–6 – уявлення про себе; 5–7 – уявлення про інших; 6–7 – покликання; 8 – акмеологізація

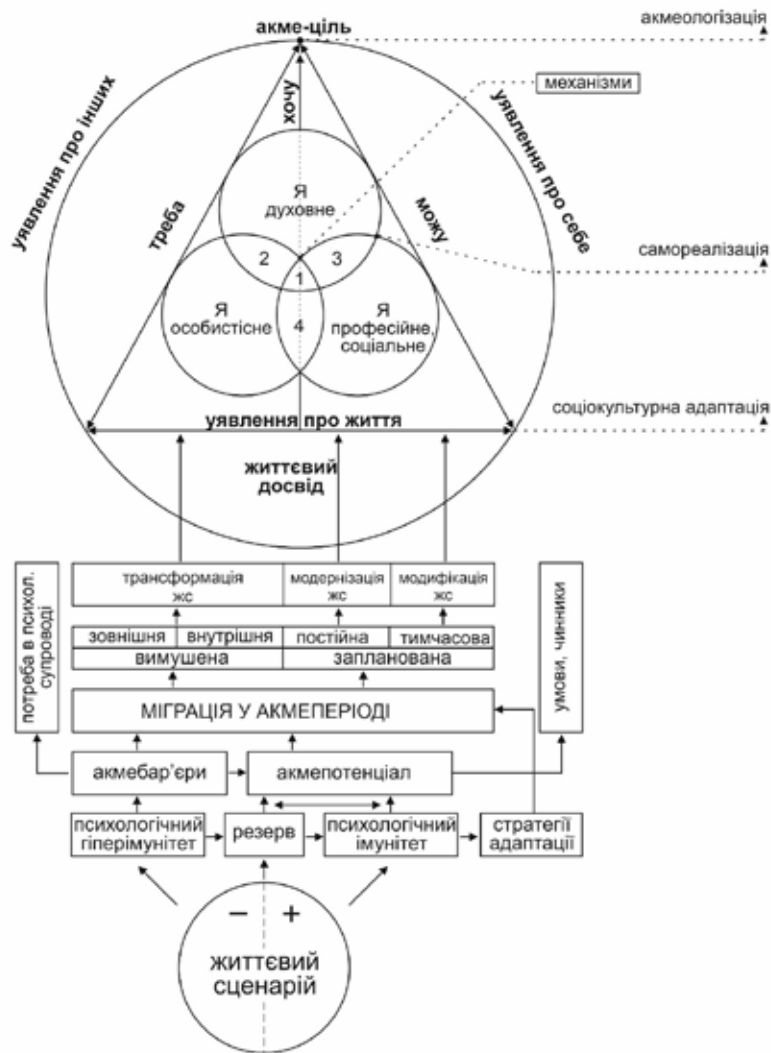
Рис. 1. Прогностична модель акмеологічного потенціалу життєвого сценарію особистості

Рушійною силою визначено протиріччя між автентичним наміром (хочу) та системою очікувань (можу) і вимог суспільства (треба); показником пасивно-репродуктивного рівня (ідентифікації) – адаптацію, творчого – пошукового – самореалізацію (самоактуалізація, самовизначення, самопрезентація), творчого – перетворювального (акмеологізацію). Зумовлюють процес формування акмеологічного потенціалу життєвого сценарію – *аккумулятивної, інтегрувальної системи зовнішніх і внутрішніх ресурсів для адаптації індивіда в соціумі, його самореалізації та акмеологізації* – колективний, родинний, соціальний та індивідуальний досвіди. Забезпечує процес акмеологізації взаємодія екзистенційних, адаптаційних, само- та акме-ресурсів.

Синергетичний компонент архітекτονіки відновлення акмеологічного потенціалу життєвого сценарію містить закодовану генетичну програму предків, когнітивно-емоційний – установки, що репрезентують смисли, цінності та ставлення індивіда до себе та інших; поведінково-регулятивний – соціальну активність, культурну компетентність, уміння забезпечити доступ до підтримки відповідною соціальною взаємодією. Формою генерування смисложиттєвих орієнтирів виділено наративізацію, яку досліджено в контекстах творчого перетворення життєвого досвіду у вербальні та невербальні структури.

Сконструйовано акмеологічну модель реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів залежно від виду міграції, який у результаті вимушеної міграції трансформується (перетворюється), тоді як в умовах запланованої довготривалої чи постійної – модернізується (оновлюється), короткотривалої – модифікується (видозмінюється) (Рис. 2).

Згідно з моделлю, для досягнення акме-цілі мотив-бажання («хочу») організовує конструкти життєвого сценарію у пірамідальну структуру, де репрезентовано потенційні акмересурси життєвого досвіду та акмебар'єри, які потребують корекції. Ієрархію активності у особистісній, соціально-професійній та духовній сферах життя обмежують самооцінка акмекомпетентностей емігрантів («можу»), життєві сценарії інших («треба»), що узагальнено відображає його акмекультура («Я-духовне»). «Я-творче» означено регулятором акмепростору реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів.

1 – Я-творче; 2 – когнітивно-емоційний компонент; 3 – ціннісно-смысловий; 4 – мотиваційно-регулятивний

Рис. 2. Акмеологічна модель реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів залежно від виду міграції

У третьому розділі – «Емпіричне дослідження життєвих сценаріїв українських емігрантів у акмеперіоді» – емпірично досліджено роль життєвого сценарію у процесі вимушеної / добровільної, короткотривалої / постійної міграції; проаналізовано функційні можливості сценарних установок мігрантів і залежність компонентів акмепотенціалу життєвих сценаріїв українських емігрантів від типу творчої діяльності.

Сценарні рішення-установки, що виконують гіперімунні функції, означено акмебар'єрами. Досліджено, що сценарні приписи внутрішньо переміщених осіб підтримують емоційний контроль над незнайомою ситуацією, що підтверджено прямою кореляцією між ними та показниками шкали «Суб'єктивного благополуччя».

Таблиця 1

Результати кореляційного аналізу між показниками суб'єктивного благополуччя та сценарних установок

Заборони, приписи	Не проявляйся, $r(p)$	Не будь дитиною, $r(p)$	Не будь успішним, $r(p)$	Не будь собою, $r(p)$	Не будь значущим, $r(p)$	Не належ, $r(p)$	Старайся, $r(p)$	Поспішай, $r(p)$
Благополуччя	0,531** (0,004)	0,390* (0,040)	0,429* (0,023)	0,598** (0,001)	0,453* (0,015)	0,410* (0,030)	0,381* (0,046)	0,384* (0,044)

Виявлено статистично значущий обернений зв'язок між показниками сценарних установок внутрішньо переміщених осіб та особистісної готовності до змін, зокрема, між шкалою «Впевненість» і сценарними приписами «Не будь успішним» ($r = -0,524, p < 0,05$), «Не роби» ($r = -0,429, p < 0,01$), «Не будь дитиною» ($r = -0,413, p < 0,01$); «Винахідливість» та «Не дорослішай» ($r = -0,449, p < 0,01$), «Не будь успішним» ($r = -0,475, p < 0,01$), «Не роби» ($r = -0,418, p < 0,01$); «Оптимізм» та «Не будь успішним» ($r = -0,486, p < 0,01$); «Сміливість» та «Не належ» ($r = -0,380, p < 0,01$); «Толерантність» та «Не належ» ($r = -0,412, p < 0,01$); між показниками сценарних установок мігрантів та їхніми смисложиттєвими орієнтаціями, зокрема, між шкалою «Цілі життя» та приписами «Не проявляйся» ($-0,398, p < 0,01$), «Не будь собою» ($r = -0,399, p < 0,01$); між шкалою «Процес життя» або інтерес і емоційна насиченість життя та «Не будь собою» ($r = -0,512, p < 0,05$), «Не будь успішним» ($r = -0,527, p < 0,05$), «Не твори» ($r = -0,471, p < 0,01$), із драйверами «Старайся» ($r = -0,386, p < 0,01$), «Поспішай» ($r = -0,438, p < 0,01$); «Результативність життя» або задоволеність самореалізацією та приписами «Не будь собою» ($r = -0,471, p < 0,01$), «Не будь успішним» ($r = -0,464, p < 0,01$); «Локус контролю – «Я» та приписами «Не будь собою» ($r = -0,390, p < 0,05$), «Не твори» ($r = -0,452, p < 0,01$),

драйвером «Поспішай» ($r = -0,463$, $p < 0,01$), «Звеселяй інших» (звеселяй) ($r = -0,375$, $p < 0,01$); «Локус контролю – життя» та приписами «Не будь собою» ($r = -0,541$, $p < 0,05$), «Не будь успішним» ($r = -0,448$, $p < 0,01$), «Не твори» ($r = -0,675$, $p < 0,05$), «Не дорослішай» ($r = -0,391$, $p < 0,01$), «Не будь першим» ($r = -0,516$, $p < 0,05$), «Не будь значущим» ($r = -0,428$, $p < 0,01$), драйверами «Старайся» ($r = -0,480$, $p < 0,05$), «Поспішай» ($r = -0,500$, $p < 0,05$), «Звеселяй інших» ($r = -0,422$, $p < 0,01$), «Будь сильним» ($r = -0,477$, $p < 0,01$). Змістова наповненість відповідних сценарних приписів, з-поміж яких виокремлено «Не будь собою», «Не будь успішним», «Не твори», дозволяє тлумачити їх як акмебар'єри. Відповідно спрогнозовано модальність контакту мігрантів із соціокультурним середовищем та виявлено потребу в корекції сценарних установок, а отже, спеціальному формуванні акмеїмунітету.

Виявлено кореляційний зв'язок показників типів соціокультурної адаптації та сценарних приписів на вибірці представників *тимчасової еміграції*. Найбільш активним у контексті деструкції виокремлено припис «Не будь успішним».

Таблиця 2

Результати кореляційного аналізу між показниками соціокультурної адаптації та сценарних установок

Тип Адаптації	Адаптивність, r (p)	Конформність, r (p)	Депресивність, r (p)	Ностальгія, r (p)	Відчуженість, r (p)
Заборона					
Не будь дитиною	-0,004 (0,966)	0,096 (0,335)	0,194 (0,050)	0,016 (0,870)	0,195* (0,049)
Не будь успішним	-0,274** (0,005)	-0,243* (0,013)	0,290** (0,008)	0,222* (0,02)	0,223* (0,023)
Не будь першим	-0,139 (0,161)	-0,140 (0,159)	0,326** (0,001)	0,206* (0,037)	0,261** (0,008)
Не будь значущим	-0,180 (0,069)	-0,137 (0,169)	0,279** (0,004)	0,231* (0,019)	0,355** (0,000)
Не будь (не проявляйся)	-0,180 (0,068)	-0,221* (0,025)	0,310** (0,001)	0,293** (0,003)	0,206* (0,037)
Не зближуйся	-0,174 (0,079)	-0,109 (0,274)	0,318** (0,001)	0,254** (0,010)	0,173 (0,080)
Не будь собою	-0,175 (0,077)	-0,169 (0,088)	0,280** (0,004)	0,244* (0,013)	0,130 (0,191)
Не будь здоровим	-0,213* (0,031)	-0,182 (0,066)	0,275** (0,005)	0,278** (0,005)	0,036 (0,718)

Продовження Таблиці 2

Не дорослішай	-0,166 (0,095)	-0,165 (0,095)	0,200* (0,042)	0,166 (0,094)	-0,049 (0,624)
Не відчувай	-0,180 (0,069)	-0,036 (0,719)	0,218* (0,027)	0,039 (0,693)	0,042 (0,674)
Не належ	-0,238* (0,016)	-0,250* (0,011)	0,142 (0,154)	0,201* (0,41)	0,101 (0,310)

За допомогою регресійного аналізу виявлено низку заборон, які мають вплив на формування деструктивного боку життєвого сценарію мігранта та на певний тип соціокультурної адаптації, зокрема «Ностальгію» та «Відчуження». **Ностальгія** = 8,341-1,417 («Не відчувай»), **Відчуження** = 6,081-1,134 («Не дорослішай») + 1,352 («Не будь першим») + 1,24 («Не будь значущим»).

Проведення факторного аналізу дозволило виокремити п'ять деструктивних і один конструктивний чинники реалізації життєвого сценарію мігранта в акмеперіоді. **Перший чинник**, що містить сценарні заборони «Не будь успішним», «Не дорослішай», «Не будь першим», «Не належ до групи», «Не відчувай», «Не будь значущим», «Не зближуйся», «Не будь собою», «Не будь здоровим», «Не будь» (не проявляйся), припис «Поспішай» і тип соціокультурної адаптації «Депресивний» означено *Безпорадністю*.

Другий чинник містить заборони «Не будь маленьким», приписи «Старайся», «Звеселяй», «Будь досконалістю» – *Надактивністю*. **Третій чинник** (*Продуктивна активність*) репрезентують типи соціокультурної адаптації «Адаптивний», «Конформність», «Інтерактивність». **Четвертий** (*Ізоляція*) об'єднує два типи соціокультурної адаптації «Ностальгію» та «Відчуження». **П'ятий чинник** (*Пасивність*) – приписи «Не думай» та «Не твори». **Шостий чинник** (*Спустошеність (вигорання)*) зумовлюють приписи «Будь сильним», «Не роби».

З'ясовано, що показники таких типів соціокультурної адаптації, як «Адаптивність», «Інтерактивність» і «Конформність», нижчими є у віковому проміжку від 30 до 45 років, вищими – у віці 46–68 років (показники «Адаптивності» та «Конформності»); показники «Ностальгії» у віковому проміжку 46–68 років порівняно з попередніми є нижчими, що може свідчити про соціальну затребуваність емігрантів у другій фазі акмеперіоду.

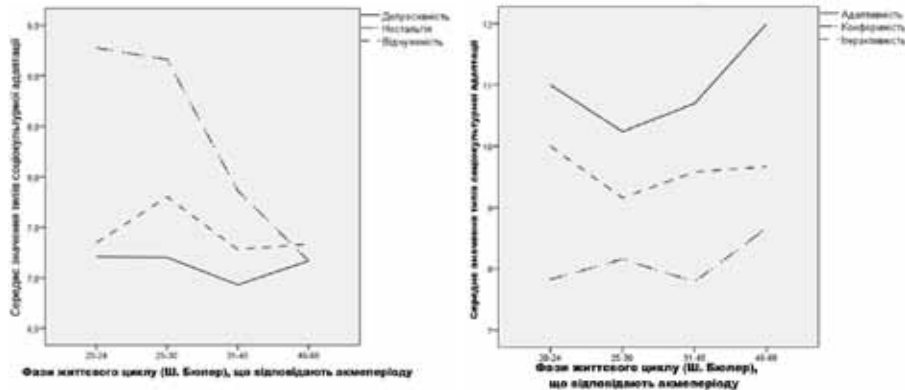

Рис. 3. Динаміка показників типів соціокультурної адаптації українських емігрантів в акмеperiodі щодо фаз життєвого циклу (Ш. Бюлер)

Виявлено, що найбільш вираженими сценарними заборонами емігрантів у віковому періоді від 20 до 30 років та 46–68 років є припис «Не будь дитиною», який блокує спонтанну форму активності, а в емігрантів віком 31–45 років – «Не роби», що призводить до пасивності. Найвищого рівня показник драйверу «Щосили намагайся» (Старайся) досягає у 46–68 років, натомість показник припису «Будь сильним» – у 31–45 років. З'ясовано, що в періоді нормативних криз активність переважної більшості приписів є нижчою.

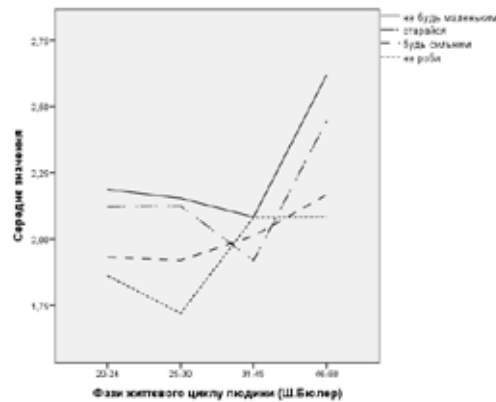

Рис. 4. Динаміка показників сценарних приписів в акмеperiodі щодо фаз життєвого циклу (Ш. Бюлер)

Використання t-критерію Стьюдента дозволило продемонструвати відмінності показників соціокультурної адаптації емігрантів, що виїхали на постійне місце проживання: представників літературної та наукової творчості (письменників) і не-письменників, зокрема таких її типів, як «Адаптивність» ($t=-3,036$, $p=0,003$), «Депресивність» і «Відчуження» (відповідно, $t=2,819$, $p=0,006$ та $t=2,162$, $p=0,034$); показників архетипу «Шукача» та «Мудреця» (відповідно, $t=-3,114$, $p=0,003$ та $t=-3,231$, $p=0,002$); драйверів «Будь сильним» ($t=2,024$, $p=0,047$), «Будь досконалістю» ($t=2,394$, $p=0,019$), «Поспішай» ($t=3,014$, $p=0,004$); смисложиттєвих орієнтирів, зокрема, шкали «Процес життя» ($t=2,607$, $p=0,011$); психологічної позиції (шкали «Які інші» ($t=2,542$, $p=0,013$), «Який Бог» ($t=-2,922$, $p=0,005$)).

Виявлено, що показники «Адаптивності» в митців (музикантів) є нижчими порівняно з показниками письменників (використовувався апостеріорний критерій НЗР, де $M_{\text{dif}}=2,389$) та науковців ($M_{\text{dif}}=-1,889$). Водночас показники «Конформності» у митців є вищими порівняно з показниками цього типу в письменників ($M_{\text{dif}}=1,833$), а «Депресивності» та «Ностальгії» – порівняно з показниками емігрантів, які не займаються наративізацією (відповідно, $M_{\text{dif}}=2,014$ та $M_{\text{dif}}=1,599$). Вищими є показники типу адаптації «Відчуженість» в митців порівняно з показниками письменників ($M_{\text{dif}}=1,556$) та науковців ($M_{\text{dif}}=2,937$). Вищими в митців виявлено й показники драйверу «Будь досконалістю» порівняно з показниками письменників та науковців ($M_{\text{dif}}=0,500$ та $M_{\text{dif}}=0,732$) і показник драйверу «Поспішай» ($M_{\text{dif}}=0,514$ та $M_{\text{dif}}=0,484$ відповідно).

Відзначено, що реалізація інстинктів найбільш характерна для музикантів; натомість у письменників та науковців провідним є архетип «Мудреця». За допомогою коефіцієнта кореляції Спірмена встановлено статистично значущий зв'язок між показником цього архетипу й показником доміантного інстинкту генофільного типу ($r=0,283$, $p\leq 0,05$), що вказує на пріоритетність родинних цінностей у життєвому виборі українських емігрантів. Виявлено, що архетип «Творця» і «Шукача» найменше реалізують українські емігранти, які не займаються наративізацією. Нижчими показники архетипу «Шукач» є в митців порівняно з показниками письменників та науковців ($M_{\text{dif}}=-0,444$ та $M_{\text{dif}}=-0,341$ відповідно). Водночас в емігрантів, що не займаються наративізацією, нижчими є показники дослідницького типу інстинктів порівняно з показниками науковців ($M_{\text{dif}}=-0,823$) та митців ($M_{\text{dif}}=-1,053$).

Вищі показники прояву життєстійкості українських емігрантів відзначено у другій фазі акмеperiodу та нижчі – у віковому проміжку 61–80 років. Деструктивну зумовленість акмеологізації сценарними рішеннями підтверджує обернений кореляційний зв'язок життєстійкості емігрантів зі сценарними установками «Не роби» ($r=-0,446$, $p=0,000$), «Не думай»

($r = -0,280$, $p=0,017$), «Не будь успішним» ($r = -0,528$, $p=0,000$), «Не будь» ($-0,359$, $p=0,002$), «Не відчувай» ($r = -0,247$, $p=0,035$), «Не будь собою» ($r = -0,275$, $p=0,018$), «Не будь здоровим» ($r = -0,331$, $p=0,004$).

Прямий кореляційний зв'язок між показниками шкал «Який Я» та «Які інші» ($r = 0,391$, $p=0,001$) і «Яке життя» ($r = 0,573$, $p=0,000$), між показниками шкал «Який Я» та приписами «Не будь» ($r = 0,361^{**}$, $p=0,002$), «Не будь успішним» ($r = 0,498$, $p=0,000$), «Не будь першим» ($r = 0,496$, $p=0,000$), «Не роби» ($r = 0,352$, $p=0,002$), «Не належ до групи» ($r = 0,376$, $p=0,006$), «Не зближуйся» ($r = 0,427$, $p=0,000$), «Не будь собою» ($r = 0,436$, $p=0,000$), «Не будь здоровим» ($r = 0,499$, $p=0,000$), «Не будь значущим» ($r = 0,446^*$, $p=0,000$), «Не думай» ($r = 0,315$, $p=0,007$), «Не відчувай» ($r = 0,243$, $p=0,038$), «Будь досконалим» ($r = 0,326$, $p=0,018$), емпірично підтверджує концептуальну ідею транзактних аналітиків про залежність розгортання життєвого сценарію від психологічної позиції. Емпірично виявлено зв'язок психологічної позиції з соціокультурною адаптацією (показників шкали «Адаптивність» та шкали «Який Я» ($r = 0,235$, $p=0,045$), «Які інші» ($r = 0,375$, $p=0,001$); «Інтерактивність» та «Який Я» ($r = 0,276$, $p=0,018$); «Конформність» та «Який Я» ($r = 0,362$, $p=0,002$); смисложиттєвими орієнтирами (показники шкали «Який Я» та шкали «Локус контролю життя» ($r = 0,302$, $p=0,009$); «Які інші» та «Процес життя» ($r = 0,310$, $p=0,008$), «Локус контролю життя» ($r = 0,244$, $p=0,038$); «Яке життя» та «Локус контролю життя» ($r = 0,237$, $p=0,044$); реалізацією інстинктів (показники шкали «Який Я» та шкали егофільного ($r = 0,328$, $p=0,005$) та альтруїстичного ($r = 0,350$, $p=0,002$) типів).

У потенційних межах акмеперіоду емігрантів (61–80 років) виявлено, що показники таких шкал соціокультурної адаптації, як «Адаптивність» та «Конформність», показники смисложиттєвих орієнтирів, зокрема шкали «Процес життя», «Локус контролю – Я» та «Локус контролю – Життя», показники доміантного інстинкту дигнітофільного типу, шкал «Яке життя», «Який Бог», «Які інші» є вищими у порівнянні з попереднім віковим проміжком, що дає підстави означити його сензитивним для акмереалізації.

З'ясовано, що еміграція створює одну з умов для розвитку акмеологічних ресурсів, що підтверджено *відмінностями в показниках життєстійкості українських емігрантів порівняно з не-емігрантами*. За допомогою застосування дисперсійного аналізу було встановлено, що розподіл рівнів осмисленості та сформованості життєстійкості в досліджуваних групах є статистично відмінним $F=37,175$, $p=0,001$. У емігрантів порівняно з не-емігрантами виявлено вищі показники психологічної позиції ($F=8,133$; $p=0,005$), окрім шкали «Яке життя», доміантних інстинктів ($F=5,618$; $p=0,020$) і таких провідних архетипів, як «Шукач» ($F=5,273$; $p=0,007$),

«Маг» ($F=10,590$; $p=0,002$). Відмінності простежено й між показниками смисложиттєвих орієнтирів досліджуваних груп, зокрема, показниками шкали «Результативність життя» ($F=5,583$; $p=0,020$), «Шкали Локус контролю – Я» ($F=36,095$; $p=0,000$) та «Локус контролю – Життя» ($F=92,001$; $p=0,000$). Вищі показники в не-емігрантів свідчать про вагомість розробки акмеологічних технологій для емігрантів.

У четвертому розділі – *«Акмеограми життєвих сценаріїв лідерів літературних об'єднань українського зарубіжжя»* – презентовано результати історико-психологічних реконструкцій акмеопотенціалу життєвих сценаріїв письменників-емігрантів; зосереджено увагу на лідерах та представниках літературних об'єднань другої та третьої хвиль еміграції.

Основними ресурсами акмеологізації перших українських письменників-емігрантів виділено установку на життя, прийняття своєї автентичності, відданість інтелектуальній ідеї та духовно-моральним цінностям. Літературні об'єднання другої та третьої хвиль еміграції досліджено у вимірі акмеологічного простору українських письменників-емігрантів. З'ясовано, що об'єднання трансливали цілі та умови існування на еміграції, формували мотивацію до успіху шляхом моделювання акмеологічного простору в контексті збереження національної ідентичності. Акмеологічними проявами учасників літературних об'єднань другої та третьої хвиль еміграції виділено намір синтезувати досвід двох культур, ознайомлення навколишнього світу з українською проблематикою, слідування своєму покликанню. До деструктивних чинників акмеологізації на еміграції віднесено цілковиту відірваність митців одне від одного та батьківщини. До деструктивних чинників акмеологізації на еміграції віднесено ізоляцію, цілковиту відірваність митців один від одного та батьківщини, неналагодженість видавничого апарату, брак масового споживача мистецької продукції та мистецької атмосфери. З'ясовано, що довіра до лідера, ідентифікація з ним сприяли творчій самореалізації учасників літературних об'єднань.

Сконструйовано акмеограми реалізації життєвих сценаріїв в акмеперіоді та його потенційних межах лідерів літературних об'єднань (Юрія Липи, Євгена Маланюка, Уласа Самчука, Григорія Костюка, Дмитра Нитченка). Траєкторію досягнень реконструйовано відповідно до акмеологічних цілей, з урахуванням акмеологічних ресурсів. Акме-ціль життєвих сценаріїв лідерів убачається в духовно-національному наставництві українських емігрантів; досягнення її забезпечили патріотично зорієнтована життєва позиція письменників та акмеологічні компетентності, зумовлені духовно-моральними цінностями. Досліджено, що досягнення вершинного розвитку письменників-емігрантів відповідно до кількісних і якісних критеріїв продуктивності реалізації акмеологічного потенціалу їхніх

життєвих сценаріїв припадає переважно на другу фазу акмеперіоду (38–60 років) та потенційні його межі (після 60 років). Визначено типи акмеограм, які демонструють перевагу макровершинного акмерозвитку українських письменників-емігрантів. З'ясовано, що довіра до лідерів літературних об'єднань, які транслювали цілі та умови існування на еміграції, сприяла акмеологізації українських емігрантів.

У *п'ятому розділі – «Психолого-акмеологічний супровід українських емігрантів»* – репрезентовано результати психологічного аналізу метафоричних наративів сучасних письменників-емігрантів крізь призму апробації та присвоєння життєвих ролей; запропоновано технології психолого-акмеологічного супроводу емігрантів, спрямованих на відновлення акмекомпетентностей, навичок використання акмересурсів.

У дослідженні обґрунтовано позицію щодо принципів самопідтримки особистості у формі генерування наративів. Проаналізовано метафоричні наративи сучасних українських письменників-емігрантів, персоналії яких відповідають критеріям акмеособистостей, зокрема, креативності, інтелігентності, патріотизму й типових ознак, а саме примноження ресурсів і резервів, пріоритетність саморозвитку, духовно-моральна ідентифікація, творча самореалізація (Т. Молодиченко). З'ясовано, що відновлення акмересурсів письменників на еміграції забезпечили автобіографічні спогади та щоденниковий дискурс.

Запропоновано форми, методи й засоби психолого-акмеологічного супроводу українських емігрантів і подано якісні результати їхньої апробації. Акмеологічний тренінг репрезентовано у межах когнітивно-поведінкового (транзактного), психодраматичного, наративного та гештальт-аналітичного підходів. Проаналізовано особливості застосування комплексу психотерапевтичних технік і корегувальних вправ, спрямованих на корекцію деструктивних сценарних приписів, розвиток саногенного мислення та самоцінності («Повернення в часі», «Проекція в майбутнє», «Ампліфікація», «Деконструкція», «Відновлення участі» та ін.) на групових та індивідуальних акметренінгових заняттях (n = 20) з українськими емігрантами Варшави. Сприятливими умовами акмеологізації виокремлено пошуки ефективних стратегій самопрезентації, апробацію та присвоєння ресурсних життєвих ролей. Обґрунтовано принципи розробки та особливості застосування Щоденника самодопомоги для мігранта («Як знайти акмересурс»), спрямованого на дослідження акмеологічних ресурсів життєвого сценарію емігрантів засобами наративізації, розробленого відповідно до архітекtonіки відновлення акмеологічного потенціалу життєвого сценарію.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне та емпіричне дослідження проблеми реалізації життєвих сценаріїв в акмеперіоді українських емігрантів дає підстави зробити такі висновки:

1. Комплексне дослідження життєвого сценарію крізь призму соціально-філософського та психолого-акмеологічного дискурсу дозволило визначити його феноменологічні ознаки та структурно-змістові особливості ґрунтовані на положенні про симультанний та прогностичний характер. З'ясовано, що процес розгортання життєвого сценарію (життєвий шлях), як і його результат (доля) можуть модифікуватися, модернізуватися та трансформуватися залежно від волі та способу мислення людини. Життєвий сценарій проаналізовано у контекстах адаптації і самозахисту, планування й цілепокладання, як ціннісно-сислового конструкту, що демонструє міру співвідношення соціокультурних та особистісних детермінант, колективного й індивідуального, свободи та необхідності, свідомого та несвідомого, гармонії та дисгармонії, творчості й консерватизму. Провідними механізмами формування життєвого сценарію визначено ідентифікацію, рефлексію та індивідуалізацію, умовами – психологічну позицію (внутрішня) та соціокультурне середовище (зовнішня). Завдання і функції життєвого сценарію визначено у вимірі психологічного імунітету. Наголошено, що конструктивна частина сценарію забезпечує стан внутрішньої рівноваги у взаємодії зі соціумом, а деструктивна виконує гіперфункції, зумовлюючи конструювання дезадаптивної моделі поведінки.

З'ясовано, що еміграція є одним з етапів розгортання життєвого сценарію емігранта, який вносить зміни у його сценарний простір у зв'язку зі зміною культурного середовища та адаптацією до нього. Встановлено, що в умовах вимушеної міграції життєвий сценарій зазнає трансформації (перетворень), тоді як в умовах запланованої короткотривалої – він модифікується (видозмінюється), довготривалої чи постійної – модернізується (оновлюється). Моделі культурного й родового сценаріїв, що містять глибинні цінності та зразки реагування, виділено ресурсом у стресовій ситуації та обмеженням у творчому пристосуванні до зміненого середовища. Сценарні установки мігрантів охарактеризовано як стратегії соціокультурної адаптації. Обґрунтовано, що діяльність діаспори є чинником збереження власної ідентичності в умовах прийняття нових суспільних норм, цінностей, культури.

2. Презентовано особливості акмеперіоду як сензитивного вікового періоду для реалізації акмепотенціалу життєвих сценаріїв особистості. З'ясовано, що нормативні й ситуативні кризи акмеперіоду емігрантів

відображають міру реалізованості життєвих сценаріїв, є сприятливими періодами для конструктивних змін. Життєвий сценарій емігранта в акмеперіоді розглянуто як систему конструктів, які забезпечують спрямованість індивіда на досягнення акме, а також деструкцій, які обмежують його акмереалізацію. Наголошено, що розгортання життєвого сценарію в умовах еміграції супроводжується втратою психологічних ресурсів. Виділено ефективні чинники, умови для відновлення акмересурсів, що містять акмеякості, акмекомпетентності, акмездібності емігранта і демонструють його акмекультуру у вимірі акмеологічного простору.

Для розробки прогностичної моделі акмепотенціалу життєвого сценарію особистості та його реалізації в акмеперіоді українських емігрантів обґрунтовано застосування інтегративного підходу, що презентує конвергенцію різноманітних теорій, концепцій, підходів, методів на мультидисциплінарному рівні, які розкривають різні аспекти концепту життєвого сценарію та пропонують новий інструментарій для його усвідомлення й корекції. Екстраполяція змісту цього підходу на концепцію акмереалізації життєвого сценарію дозволила сформулювати уявлення про життєвий сценарій як цілісний смисловий простір, проєкцію багаторівневого досвіду особистості, що виражає її прагнення до досягнення гармонії зі собою та у взаємодії з навколишнім середовищем.

Основним компонентом прогностичної моделі акмеологічного потенціалу життєвого сценарію особистості виділено рішення-установку на досягнення певної ірраціональної мрії (фіктивної цілі), що базується на сукупності вірувань, які у згорнутому вигляді містять емоційно насичену інформацію про свої можливості та вимоги навколишнього світу; розвивається установка відповідно до власних переконань; у процесі онтогенезу потенційно трансформується в раціональну ціль; завершує своє формування у вимірі світоглядних позицій.

Обґрунтовано архітекtonіку відновлення акмеологічного ресурсу життєвого сценарію в умовах еміграції. Процес акмеологізації забезпечують синергетичний, когнітивно-емоційний і поведінково-регулятивний компоненти, що є результатом взаємодії екзистенційних ресурсів, адаптаційних, ресурсів самореалізації та акмересурсів. З'ясовано, що продуктивність реалізації життєвого сценарію залежить від здатності використовувати досвід предків, переживати певні почуття та емоції, здатність до творчості, усвідомлення покликання, інноваційної готовності. Провідними механізмами відновлення екзистенційних та адаптаційних ресурсів виділено ідентифікацію; ресурсів самореалізації – рефлексію; акмереалізації – індивідуацію, осмислення життєвого досвіду. Процес акмеологізації забезпечує активність взаємодії означених ресурсів.

3. Відповідно до видів міграції запропоновано акмеологічну модель реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів, який у результаті соціокультурної адаптації зазнає трансформації, модернізації та модифікації. Життєвий сценарій емігранта в акмеперіоді розглянуто як систему конструктів, які забезпечують спрямованість індивіда на особистісне зростання, творчу самореалізацію та досягнення акме, а також деструкцій, які обмежують акмекомпетентності в різних сферах життєдіяльності. Такі конструкти життєвого сценарію, як уявлення про своє життя та покликання, ставлення до себе та інших – психологічна позиція (когнітивно-емоційний конструкт); система цінностей та смислів (ціннісно-смисловий конструкт), виділено чинниками, які спрямовують поведінку (вольовий, мотиваційно-регулятивний конструкт) і стратегію адаптації до інокультурного середовища.

Виявлено, що інтроєктовані сценарні директиви предстаників вимушеної міграції орієнтують особистість на відчуття безпеки, стабільності, однак обмежують спонтанну активність та обумовлюють смисложиттєві орієнтири, що забезпечують процес акмеологізації. Відповідно до результатів емпіричного дослідження, спрогнозовано стратегії акультурації емігрантів у вимірі гіперфункцій акмеологічного імунітету. Виділено потребу у формуванні стратегії реінтеграції внутрішньо перемішених осіб.

4. Емпірично визначено, що деструктивні сценарні рішення українських транс-мігрантів в умовах соціокультурної адаптації блокують особистісне зростання у контексті набуття нового досвіду та інокультурних цінностей, а отже, є акмебар'єрами. За допомогою регресійного аналізу виявлено низку заборон, які мобілізують деструктивну сторону життєвого сценарію мігранта і спрямовують певний тип соціокультурної адаптації. З'ясовано, що в періоди нормативних криз активність переважної більшості приписів є нижчою, що свідчить про сензитивність кризових періодів до автономності від звичних життєвих сценаріїв і здатність до акмереалізації оновленої життєвої програми.

Емпірично з'ясовано, що наративізація статистично пов'язана з акмерозвитком українських емігрантів, які виїхали на постійне місце проживання, та реалізацією їхніх життєвих сценаріїв, що, своєю чергою, дозволяє виділити її провідним механізмом продуктивної акмеологізації. Відмінності в показниках акмересурсів життєвих сценаріїв українських емігрантів порівняно з не-емігрантами дозволили охарактеризувати еміграцію як одну з умов розвитку акмепотенціалу життєвих сценаріїв емігрантів. Нижчі показники акмереалізації життєвих сценаріїв в емігрантів порівняно з не-емігрантами засвідчили вагомість розробки психолого-акмеологічного супроводу українських емігрантів.

Отримані результати свідчать, що акмеологічні межі продуктивності реалізації життєвого сценарію українських емігрантів, що включають представників творчої еміграції, є ширшими та потребують додаткового дослідження з метою конкретизації сприятливих вікових періодів для акмеологізації.

5. Досліджено, що провідні літературні об'єднання другої та третьої хвиль еміграції, як форма духовного єднання, збереження культурного сценарію, психологічної підтримки створювали акмеологічний простір для її учасників. Деструктивними чинниками акмеологізації на еміграції виокремлено відірваність митців від батьківщини, брак творчо-пошукової атмосфери, блокування стратегії на інтеграцію з інокультурним середовищем. Засобом самопрезентації українських письменників на еміграції виділено видавничо-просвітницьку діяльність, чинниками відновлення акмеопотенціалу їхніх життєвих сценаріїв – упевненість у важливості своєї справи, віру в ідею, любов та самопожертва на благо України.

Сконструйовано акмеограми лідерів літературних об'єднань, що демонструють акмеологічний потенціал реалізації їхніх життєвих сценаріїв. Визначено, що переважаючим типом акмеограм є макровершинний. Виокремлено спільну акме-ціль життєвих сценаріїв лідерів, що вбачається в духовно-національному наставництві українських емігрантів, яку забезпечили їхня готовність взяти на себе відповідальність за розвиток нації, патріотично зорієнтована життєва позиція, відданість інтелектуальній ідеї й національному обов'язку та низка компетентностей, зумовлених духовно-моральними цінностями. Досліджено, що найпродуктивніші періоди реалізації акмеологічного потенціалу життєвих сценаріїв та вершинний вік у лідерів літературних об'єднань переважають у другій фазі акмеперіоду (38–60 років) та його потенційних межах (після 60 років). Провідним механізмом акмеологічних проявів у період пізньої дорослості українських письменників-емігрантів виділено нарративізацію. Результати засвідчили доцільність перегляду хронологічних меж акмеперіоду.

6. Емпірично підтверджено, що нарративізація, функції якої реалізує літературна, наукова діяльність, і тип творчої діяльності статистично пов'язані з акмеологічним розвитком емігрантів та акмеологічним потенціалом їхніх життєвих сценаріїв. Установлено, що застосування нарративізації є чинником відмінностей у показниках певних типів соціокультурної адаптації, базових ресурсів акмеологічного потенціалу життєвих сценаріїв представників української творчої еміграції та показника резилієнсу – здатності його відновлювати, що дозволяє виділити вербальну (текстову) нарративізацію провідним механізмом акмеологізації. З'ясовано, що відновлення та розвиток акмеологічних ресурсів життєвих

сценаріїв сучасних українських письменників-емігрантів засобами нарративізації здійснювалося через апробацію та присвоєння життєвих ролей у формі автобіографічних спогадів.

7. Обґрунтовано форми, методи, засоби психолого-акмеологічного супроводу українських емігрантів, спрямованих на відновлення акмеологічних компетентностей, корекції акмебар'єрів, оптимізації ціннісно-сміслових орієнтирів, розвиток саногенного мислення та самоцінності, навичок використання акмересурсів для досягнення акме-цілі. У межах транзактного, психодраматичного, нарративного та гештальт-аналітичного підходів пошуки ефективних стратегій самопрезентації засобом присвоєння ресурсних ролей визначено як сприятливу умову для акмеологізації. Якісний аналіз результатів апробації акмеологічного тренінгу та Щоденника психологічної самопомогі для мігранта свідчить про ефективність психолого-акмеологічного супроводу та дозволяє рекомендувати його для психологічної реінтеграції й корекції життєвих сценаріїв осіб, що перебувають в умовах соціокультурної адаптації.

Перспективними напрямками подальшого дослідження проблеми вбачаємо вивчення психології акмеперіоду українських емігрантів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Монографія:

1.1. Гандзілевська Г. Б. Життєві сценарії українських емігрантів (психолого-акмеологічний дискурс): монографія. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2018. 484 с.

2. Розділи в підручниках та навчальних посібниках:

2.1. Гандзілевська Г. Б. Театр і драматерапія в груповій роботі: навч.-метод. посібник. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. 188 с.

2.2. Гандзілевська Г. Психологія творчості («Подорожуючи у невідоме...»): навч.-метод. посібник. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. 156 с.

3. Статті в наукових фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України:

3.1. Гандзілевська Г. Б. Роль когнітивних технік у процесі самореалізації особистості. *Наукові записки. Серія «Психологія та педагогіка»*. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2009. Вип. 12. С. 83–93.

3.2. Гандзілевська Г. Б. Застосування психодраматичних прийомів для стимулювання самореалізації особистості у сфері театрального мистецтва. *Наукові записки. Серія «Психологія та педагогіка»*. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2009. Вип. 11. С. 35–45.

3.3. Гандзілевська Г. Б. Самопізнання особистості студента засобами мистецтва театру. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. Тематичний випуск: «Актуальні проблеми когнітивної психології». Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2010. Вип. 14. С. 97–107.

3.4. Гандзілевська Г. Б. Особливості творчості XVII–XVIII ст. на прикладі діяльності шкільного театру. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2010. Вип. 16. С. 41–50.

3.5. Гандзілевська Г. Б. Соціалізація обдарованих молодших школярів через самореалізацію в учнівському колективі. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2011. Вип. 17. С. 49–56.

3.6. Гандзілевська Г. Б., Ширяєва Т. М. Можливості застосування психодрами у навчальному процесі ВНЗ під час вивчення іноземної мови. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2011. Вип. 18. С. 16–27.

3.7. Гандзілевська Г. Б. Застосування психодраматичних прийомів для оптимізації дитячої обдарованості. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. Вип. 19. С. 63–67.

3.8. Гандзілевська Г. Б. Розвиток концептуальної системи білінгвів засобами психодрами. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2013. Вип. 24. С. 30–33.

3.9. Гандзілевська Г. Б. Збереження національної ідентичності творчою діаспорою українців Австралії. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2013. Вип. 25. С. 21–25.

3.10. Гандзілевська Г. Б., Левандовська М. Б. Розвиток самоцінності особистості, що переживає кризу середини життя, засобами психодрами. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2013. Вип. 22. С. 20–24.

3.11. Гандзілевська Г. Б., Хеленюк А. А. Психологічне осмислення життєвого шляху Гальшки Острозької в поемі Світлани Луцкової «Плач за рожевою птахою». *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький*

державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Тематичний випуск «Проблеми емпіричних досліджень у психології». Київ: Гнозис, 2014. Додаток 2 до Вип. 5. С. 178–187.

3.12. Гандзілевська Г. Б. Проблема збереження національної ідентичності українців у творчій спадщині Уласа Самчука: МУРівський період. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія і педагогіка». Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 30. С. 39–42.

3.13. Гандзілевська Г. Патріотизм життєвого сценарію української письменниці-емігрантки Оксани Лятуринської. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка та психологія*: зб. наукових праць. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. Вип. 743. С. 28–33.

3.14. Гандзілевська Г. Б. Використання геносоціограми для дослідження родинних життєвих ролей особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2015. Вип. 1. С. 69–79.

3.15. Гандзілевська Г. Б. Психологічне осмислення травматичного досвіду особистості крізь призму життєвого сценарію: гештальт-терапевтичний підхід. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2016. Вип. 3. С. 27–38.

3.16. Гандзілевська Г., Шермер Я. Роль сімейних міфів у формуванні патріотично зорієнтованого життєвого сценарію. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. Вип. 4. С. 25–36.

3.17. Гандзілевська Г. Психологічний аналіз патріотично зорієнтованого життєвого шляху Д. Нитченка. *Актуальні проблеми психології*: зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2017. Том XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 15. С. 84–90.

3.18. Гандзілевська Г., Поліщук В. Роль сценарних установок у процесі соціокультурної адаптації українських емігрантів. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*: зб. наукових праць / за ред. І. Савенкової. №1 (17). Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. С. 41–47.

3.19. Гандзілевська Г. Репрезентація ресурсного потенціалу життєвих сценаріїв у метафоричних наративах сучасних письменників-емігрантів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2017. Вип. 5. С. 14–28.

3.20. Пасічник І. Д., Гандзілевська Г. Б. Психологічні особливості формування життєвих сценаріїв острожких письменників-емігрантів. *Вісник Національного університету оборони України*: зб. наук. праць. Київ: НУОУ, 2017. Вип. 1 (48). С. 165–172.

3.21. Гандзілевська Г. Б. Реалізація життєвих сценаріїв українських емігрантів у акмеperiodі кризь призму соціокультурної адаптації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2018. Вип. 5. С. 65–70.

4. *Статті в зарубіжних, періодичних наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних:*

4.1. Gandzilevska G. B. Psychological and Hermeneutic Analyses of Versed «Testament» of Dmytro Nytchenko. *Science and Education: a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. III (27), iss. 51. P. 66–70. URL: www.seanewdim.com.

4.2. Gandzilevska G., Levandovska M., Shyriaieva T. Psychological assistance of the personality in the period of mid-age crisis by means of psychodrama. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*. Kosice, 2014. Vol. 2, №2. P. 140–144.

4.3. Gandzilevska G., Shyriaieva T. The Concept of National Identity and its Preservation in the Literary Works of Ukrainian Writers of Australian Diaspora. *Science and Education: a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. III (37), iss. 75. P. 95–97.

4.4. Gandzilevska G., Shyriaieva T. The peculiarities of national identity of australian ukrainians in the works of L. Bohuslavets. *Problems of Psychology in the 21st Century*. Scientia Socialis Lithuania, 2014. Vol. 8, №1. P. 16–25. URL: <http://oaji.net/articles/444-1403293468.pdf>.

4.5. Pasichnyk I. D., Handzilevska H. B., Nikitchuk U. I. Psychological immunity of Ukrainian migrants depending on childhood scenario sets. *Psychological Prospects*. 2017. 30. P. 145–156.

4.6. Левандовская М., Гандзилевская Г. Некоторые аспекты психодраматической работы с клиентами, переживающими кризис среднего возраста: внутренний критик и самооценочность. *Журнал практического психолога*: научно-практический журнал. Специальный выпуск: Психодрама: теория и практика. Москва, 2014. № 4. С. 168–176.

5. *Статті в інших наукових виданнях та матеріалах науково-практичних конференцій:*

5.1. Гандзілевська Г. Б. Використання психодраматичних прийомів у роботі зі студентами театру «Катарсис» Національного університету

«Острозька академія». *Матеріали II Всеукраїнського психологічного конгресу, присвяченого 110-й річниці від дня народження Г.С.Костюка (19–20 квітня 2010 року)*. Т. 2. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. С. 327–331.

5.2. Гандзілевська Г. Психодрама як метод стимулювання самореалізації особистості. *Наука і духовність у системі сучасного управління*: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції, 19 квітня 2012. Львів: «Сполом», 2012. С. 79.

5.3. Гандзілевська Г. Б., Федорчук С. О. Розвиток креативності засобами театрального мистецтва. *Сучасні дослідження когнітивної психології*: матеріали Міжнародної інтернет-конференції. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2012. Випуск 1. С. 176–178.

5.4. Гандзілевська Г. Особливості національної ідентичності українців у творах У. Самчука: когнітивний аспект. *Сучасні дослідження когнітивної психології*: матеріали Міжнародної інтернет-конференції. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 2. С. 30–32.

5.5. Handzilevska H., Shyriaieva T. Psychodrama as a Means of Teaching Gifted Children English Language as a Second One. *Pedagogica dziecka* / red. M. Jurewich, A. Pawluk-Skrzypek. Lublin: POLINYMNIA, 2014. P. 133–140.

5.6. Гандзілевська Г., Ширяєва Т. Психологічні ідеї розвитку патріотизму у творах українських письменників-емігрантів. *Філософсько-психологічні аспекти духовності: соціально-економічні трансформації та відродження національної гідності*: зб. тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої року митрополита Андрея Шептицького (20 квітня 2015 р.) / за ред. В. П. Мельника, С. Д. Максименка, В. Л. Ортинського; відповід. за вип. В. В. Яцура, Н. І. Жигайло. Львів: СПОЛОМ, 2015. С. 61–64.

5.7. Гандзілевська Г. Патріотизм як ресурс розгортання життєвого сценарію особистості. *Особистість. Стосунки. Розвиток. Міждисциплінарний аспект*: зб. тез міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Дню захисту дітей (3–5 червня 2016 р.). Львів, 2016. С. 49–53.

5.8. Гандзілевська Г. Б. Ресурс життєвих сценаріїв українських письменників-емігрантів. *Українська діаспора: проблеми дослідження*: тези доповідей Міжнародної наукової конференції (27–28 вересня 2016 р., м. Острог) / Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Острозька академія», Українське історичне товариство. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2016. С. 262–264.

5.9. Handzilevska H. Psychological process in gof the life scenario development of the emigrant writer D.Nytchenko. *Лабіринти реальності*: зб. наукових праць (за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції) (30–31 жовтня 2016 року) / за заг. ред. д. філос. н. М. А. Журби. Монреаль: СРМ «ASF». С. 188–190.

5.10. Гандзілевська Г. Технологія психологічного супроводу мігранта. Щоденник психологічної самопомоги для мігранта: «Як знайти акмересурс». *Харківський осінній марафон психотехнологій*: матеріали науково-практичної конференції (28 жовтня 2017 року, м. Харків) / М-во освіти і науки України, ХНПУ ім. Г. С. Сковороди та ін. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2017. С. 26.

5.11. Гандзілевська Г. Метафоричні наративи українських письменників-емігрантів у вимірі життєвих ресурсів особистості. *Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи*: зб. наукових матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (17 травня 2017 р., м. Полтава). Полтава: Видавець Шевченко Р. В., 2017. С. 29–32.

5.12. Гандзілевська Г., Нікітчук У. Адаптація опитувальника батьківських заборон С. Максимової. *Особистісне зростання: теорія і практика*. Збірник наукових праць за матеріалами III-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Житомир, 27 квітня 2018 р.) / Ред. кол.: Л. П. Журавльова, Л. О. Котлова, К. А. Марчук / М-во освіти і науки України, Житомирський держ. ун-т ім. І.Франка, соц.-псих. факультет. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2018. С. 30–33.

5.13. Гандзілевська Г. Психолого-акмеологічні умови реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів. *Особистість і суспільство: методологія і практика сучасної психології*: матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (15 травня 2018 р.). С. 111–114.

5.14. Гандзілевська Г. Акмеограма життєвого сценарію Ю. Липи. *Дев'ять Липівських читання*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (11–12 травня 2018 р.) / упоряд. С. В. Кучеренко. Полтава : ПУЕТ, 2018. С. 269–277.

5.15. Гандзілевська Г. Б. Психолого-акмеологічний супровід сучасного мігранта у контексті реалізації його життєвого сценарію. *Пост-травматичний стресовий розлад: дорослі, діти та родини в ситуації війни*. Міжнародне науково-практичне видання / заг. ред.: І. Маноха, Г. Собчук. Том III. Варшава-Київ: ПАН-Гнозис, 2018. С. 7–20.

АНОТАЦІЇ

Гандзілевська Г.Б. Психологія життєвих сценаріїв у акмеперіоді українських емігрантів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Національний університет «Острозька академія», Острог, 2018.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів в акмеперіоді. Результати комплексного дослідження життєвого сценарію як соціально-психологічного феномена репрезентуються крізь призму психолого-акмеологічного дискурсу. Особливу увагу приділено вивченню чинників процесу відновлення та примноження акмеологічних ресурсів життєвих сценаріїв українських емігрантів.

Життєвий сценарій емігранта в акмеперіоді розглянуто як систему конструктів, які забезпечують спрямованість індивіда на досягнення акме, а також деструкцій, що обмежують його акмереалізацію. Емпірично конструкти життєвого сценарію досліджують у контексті функцій та гіперфункцій психологічного імунітету відповідно до акмеологічної моделі реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів, що є проєкцією прогностичної моделі акмеологічного потенціалу життєвого сценарію особистості та відображає архітектоніку його відновлення в умовах еміграції. Виявлено, що інтроєктовані сценарні директиви є акмебарерами українських емігрантів і створюють перешкоди у соціокультурній адаптації. Досліджено, сензитивність кризових періодів до оновлення життєвої програми. Еміграцію визначено однією з умов цього процесу. Провідним механізмом акмеологізації виділено наративізацію. Акмеологічні прояви українських письменників-емігрантів, зокрема лідерів літературних об'єднань другої та третьої хвиль еміграції, виявлено у другій фазі акмеперіоду та його потенційних межах.

Реперезентовано принципи розроблення та особливості застосування акмеологічного тренінгу та Щоденника психологічної самопомоги мігранту, спрямованих на відновлення акмеологічних компетентностей, навиків використання акмересурсів для досягнення акме-цілі, оптимізації ціннісно-сміслових орієнтирів, розвиток саногенного мислення та самоцінності. Основним механізмом відновлення та примноження акмеологічного потенціалу життєвих сценаріїв українських емігрантів, а отже, продуктивної акмеологізації виділено наративізацію.

Ключові слова: життєвий сценарій, сценарні установки, акмеперіод, акмереалізація, акмерозвиток, акмеологічний потенціал, еміграція, українські емігранти, письменники-емігранти.

Гандзилевская Г. Б. Психология жизненных сценариев в акме периоде украинских эмигрантов. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Национальный университет «Острожская академия», Острог, 2018.

Диссертационное исследование посвящено проблеме реализации жизненных сценариев украинских эмигрантов в акме периоде. Результаты комплексного исследования жизненного сценария как социально-психологического феномена представляются сквозь призму психолого-акмеологического дискурса. Особое внимание уделено изучению факторов процесса восстановления и приумножения акмеологических ресурсов жизненных сценариев украинских эмигрантов.

Жизненный сценарий эмигранта в акме периоде рассмотрено как систему конструктов, которые обеспечивают направленность индивида на достижение акме, а также деструкции, ограничивающие его акмереализацию. Эмпирически конструкты жизненного сценария исследуют в контексте функций и гиперфункций психологического иммунитета в соответствии с акмеологической моделью реализации жизненных сценариев украинских эмигрантов, которая является проекцией прогностической модели акмеологического потенциала жизненного сценария личности и отражает архитектуру его восстановления в условиях эмиграции. Выявлено, что интроективные сценарные директивы есть акмебарьерами украинских эмигрантов и создают препятствия в социокультурной адаптации. Доказано сензитивность кризисных периодов к обновлению жизненной программы. Эмиграцию определено одним с условий этого процесса. Ведущим механизмом акмеологизации выделено нарративизацию. Акмеологические проявления украинских писателей-эмигрантов, в том числе лидеров литературных объединений второй и третьей волн эмиграции, обнаружено во второй фазе акме периода и его потенциальных пределах.

Репрезентировано принципы разработки и особенности применения акмеологического тренинга и Дневника психологической самопомощи мигранту, направленных на восстановление акмеологических компетенций, навыков использования акмересурсов для достижения акме-цели, оптимизации ценностно-смысловых ориентиров, развитие саногенного мышления и самооценности. Основным механизмом восстановления и приумножения акмеологического потенциала жизненных сценариев украинских эмигрантов, а, следовательно, продуктивной акмеологизации выделено нарративизацию.

Ключевые слова: жизненный сценарий, сценарные установки, акме период, акмереализация, акмеразвитие, акмеологический потенциал, эмиграция, украинские эмигранты, писатели-эмигранты.

Handzilevska H. B. Psychology of life scenarios in the acme period of Ukrainian emigrants. – Manuscript.

Thesis for a doctor's degree in psychology, specialty 19.00.07 – Pedagogical and age psychology. National University of Ostroh Academy. Ostrog, 2018.

The dissertation is devoted to the problem of implementation of life scenarios of Ukrainian emigrants in acme period. The results of the complex study of the life scenario as a socio-psychological phenomenon are represented through the prism of psycho-acmeological discourse. Of particular importance is the study of the factors of the process of restoration and increase of acmeological resources of life scenarios of Ukrainian emigrants in the context of preserving their ethno-national identity.

To isolate the generalizing concept of the life scenario in the conditions of acromvelopment of the individual, the conceptualization of the problem discusses the views on the role of the individual levels of the psyche of the individual in his lifeplan. Phenomenological peculiarities of the life scenario are studied in the context of adaptation and self-defense, life-plan and goal-setting as a value-semantic construct. It has been discovered that the process of deployment of a life scenario (life path), as well as its result (destiny), can be modified, modernized and transformed depending on will and a way of thinking of man.

The concept of «deployment» and «realization» of the life scenario are determined. The deployment of a living scenario is studied as a gradual, phased process that provides certain changes in personality development depending on its individuality. The implementation of the life scenario is studied in the context of fulfilling its purpose, implementing a living plan, plan in general, and achieving a certain goal. The deployment of a living scenario of an emigrant is investigated depending on the type of migration. The main criterion for distinguishing is the forced / voluntary nature and duration. The barriers and resources of the deployment of a living scenario of the Ukrainian emigrant are outlined. Under conditions of forced migration, the living scenario is studied as a failure of the usual life program, in the context of the planned short-term period it's modification, whereas in a long-term or permanentspan it is modernization.

In accordance with the conceptual idea of work, the living scenario of the emigrant is investigated as a prognostic behavioral strategy of the internal model of the self, fulfilling the function / hyperfunction of psychological immunity, includes acme barriers and acme potential, provides an adaptation process, self-actualization and acmeologisation. The living scenario of the emigrant in the acme period is considered as a system of constructs that ensures the individual's direction of achievement of acme, as well as dеструкции that limit their imbalance. Normative and situational crisis of a migrant, including acme period, reflecting the extent of its implementation, is characterized as sensitive periods

for constructive change. The productivity of deploying the acmepotential of living scenarios of emigrants, integrating existential, adaptive, self-realization and acmeologization resources, is due to the innovative readiness of emigrants, the ability to use life experience and awareness of their vocation.

Theoretically and empirically, constructs of the living scenario are characterized in the context of the functions and hyperfunctions of psychological immunity and are studied in accordance with the dissertation developed by the dissertation of the acmeological model of the implementation of life scenarios of Ukrainian emigrants, which is a projection of the predictive model of the acmeological potential of the life scenario of the individual and reflects the architectonics of its restoration under conditions of emigration. The attention is focused on the study of constructive and destructive factors of the productive implementation of the acmeological potential of life scenarios under the conditions of emigration. According to the results of the empirical research, scenic installations were discovered by the acme barriers of Ukrainian emigrants, and emigration was one of the conditions for the development of the acmepotential of the life scenarios of emigrants. Leading mechanism of productive acmeologisation was allocated to theatricalisation. The need to optimize the actualisation of life scenarios of Ukrainian emigrants has been identified.

The research carried out historical and psychological reconstructions of acmeograms of leaders of literary associations of the second and third wave of emigration, which demonstrated acmeological manifestations in the second phase of the acmeperiod and its potential limits. The narrative analysis of the works of contemporary emigrant writers and the reconstruction of the experience of emigrant writers of the second and third wave of emigration, allowed to allocate the acmo-logical space to the basic psychological-acmeological condition, approbation and assignment of resource roles to a means of its construction.

The dissertation reprises the principles of development and features of the application of acmeological training and the Diary of psychological self-help to a migrant aimed at the restoration of acmeological competencies, the skills of using acme resources to achieve the acme-goal, optimizing the value-semantic landmarks, the development of sanogenic thinking and self-worth. The main mechanism of restoring and increase of the acmeological potential of life scenarios of Ukrainian emigrants and hence productive acmeologisation is said to be narrativisation.

Key words: life scenario, scenario attitude, acmeological period, acmeological realisation, acmeological development, acmeological potential, emigration, ukrainian emigrants, writers-emigrants.

Підписано до друку 7.09.2018.

Формат 42x30/4. Ум. друк. арк. 1,9. Наклад 100 пр. Зам. № 50–18.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «TimesNewRoman»

Оригінал-макет виготовлено у видавництві

Національного університету «Острозька академія»,

Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свиначук Р. В.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

РВ № 27 від 29 липня 2004 року.

Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr.net.